धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन

शोधकर्ता :

गीता भट्टराई

क्याम्पस रोल नं. : ७५ (२०६८-०६९)

परीक्षा रोल नं. : २१४०१३० (२०७०)

त्रि.वि. दर्ता नं. : ९-२-६२८-१०-२००८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषाशिक्षा

विभाग, अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको पाठ्यांश

(नेपा शि.५९८) को प्रयोजनार्थ प्रस्तुत

शोधपत्र

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
सुन्दरहरैंचा-मोरङ

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

इन्द्रपुर, मोरङ

०२१-५४५६१७
०२१-५४५७१७

निर्देशकको सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली भाषशिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह दोश्रो वर्षमा नेपा. शि ५९८ पाठयांशको प्रयोजनको प्रस्तुत **धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौं ममा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी **गीता भट्टराई** मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो। जिनद्वारा कडा मिहिनेत र लगनशीलताका साथ तयार पारिएको हुनाले यस शोधपत्रप्रति म पूर्ण सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका आगि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७३ । ११।०२

मेघनारायण श्रेष्ठ
शोधनिर्देशक
उपप्राध्यापक
नेपाली शिक्षण समिति
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
इन्द्रपुर, मोरङ

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त
सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
SUKUNA MULTIPLE CAMPUS
(स्नातकोत्तर तह कार्यक्रम)
सुन्दरहरैंचा, मोरङ
SUNDARHARAINCHA, MORANG
स्था.: २०४८
(विश्वविद्यालय अनुदान आयोग बाट QAA प्राप्त)
☎ ०२१-५४५६१७
☎ ०२१-५४५७१७
फ्याक्स : ०२१-५४५७१७
सूचना बोर्ड सेवा १६१८०२१५४५७१७
E-mail: sukunac@yahoo.com
Web site: www.sukuna.edu.np

पत्र सङ्ख्या
चलानीनम्बर

विषय : स्वीकृति पत्र ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (M. Ed.) को **नेपाली शिक्षा शिक्षण विभागमा** मूल विषय **नेपाली शिक्षा** लिई अध्ययन गर्ने विद्यार्थी ....
.... ले शोधपत्र लेखन (Thesis Writing Nep. Ed. 598)
को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको ....
....
शीर्षकको शोधपत्र शोध निर्देशकको सिफारिससहित प्राप्त भएको हुँदा उक्त शोधपत्रको मूल्याङ्कन तथा बाह्य परीक्षण गरी स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

१. विभागीय प्रमुखको नाम र हस्ताक्षर : मेघनारायण श्रेष्ठ -

२. शोध निर्देशकको नाम र हस्ताक्षर:

३. बाह्य परीक्षकको नाम र हस्ताक्षर : प्रा. डा. यादवप्रकाश लामिछाने - [signature]

वाह्य परीक्षण मिति : वि.सं.
सन्

घोषणा पत्र/प्रतिबद्धधता पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तरगत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको नेपा.शि.५९८ को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत 'धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र अर्को प्रयोजनका लागि कही कतै पेश नगरेको र अनुसन्धान कार्य अत्यन्त मौलिक रहेको प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु । यसको कुनै पनि प्रकारको दुरूपयोग गरिने छैन ।

मिति २०७४/१०/

गीता भट्टराई

शोधकर्ता

कृतज्ञता ज्ञापन

त्रिभुवन विश्व विद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय नेपाली शिक्षा विभाग अर्न्तगत स्नातकोत्तर तह (एम.एड.) दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि यो शोधपत्र तयार गरिएको हो ।

प्रस्तुत सोधपत्र 'धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षककमा स्नातकोत्तर तह (एम एड दोस्रो वर्ष)को नेपाली शिक्षण ५९८ पाठ्याशंको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरु मेघनारायण श्रेष्ठको निर्देशनमा तयार पारिएको छ । आफ्नो अमूल्य समय खर्चेर मलाई यो सोधपत्र तयार पार्ने बारम्वार उत्प्रेरित गर्दै समुचित पथपर्दशन गर्नु भएकोमा शोध निर्देशक गुरु मेघ नारायण श्रेष्ठप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

साथै प्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी प्रस्तुत शीर्षकमा शोधपत्र लेख्ने अवसर प्रदान गरिदिने नेपाली शिक्षा विभाग प्रमुख मेघनारायण श्रेष्ठ लगायत विभागका सम्पूर्ण गुरुहरुप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै अनुसन्धानका शिलशिलामा नमुना छनोटमा परेका विद्यालयहरू श्री त्रिवेणी मा.वि., गोकुण्डेश्वर मा.वि., भाषा मा.वि., दीप इङ्गलिस वोर्डिङ स्कुल, तुलसी मेहर वोर्डिङ स्कुल र बालसञ्चार वोर्डिङ स्कुलका प्रधानाध्यापक, विषय शिक्षकहरू र विद्यालयका कक्षा नौमा अध्ययनरत छनोटमा परेका विद्यार्थी भाइबहिनीहरू लगायत सम्पूर्ण विद्यालय परिवारलाई मेरो अनुरोध स्वीकार गरी अमुल्य समय दिएर सहयोग गरिदिनु भएकोमा अन्तर आत्मादेखि आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

औपचारिक शिक्षाको गोरेटोमा पाइला चाल्न सिकाउँदै अनवरत यात्राको उत्तरार्द्ध सम्म नै उत्तिकै उत्साह र हौसलाका साथ अगाडी बढ्न प्रेरणा दिनुहुने बुबा माधव भट्टराई र जीवनका यावत पक्षहरुसँग सहज सम्झौता गरी अगाडी बढ्न अभिप्रेरित गरिरहने स्नेही आमा इन्दिरा भट्टराईप्रति जीवनका सम्पूर्ण खुसीहरु सर्मपण गर्न चाहन्छु । त्यस्तै अनुसन्धानका क्रममा सामाग्री सङकलन देखि विविध कुराहरूमा सहयोग गर्ने श्रीमान आशिष दाहाल र अध्ययनको लागि उचित वातावरण मिलाई सहयोग गर्ने सासु, ससुरा र फुपूप्रति सदा ऋणी रहने छु । अध्ययनका क्रममा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपवाट सहयोग गर्नुहुने आफन्त र सहपाठी साथीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै यस शोध कार्यलाई छिटो, छरितो र सुद्ध रुपमा टङ्कन गरी सहयोग गरिदिनु हने मेरो आदरणीय दाजु प्रेमप्रसाद भट्टराईलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रस्तुत शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि शिक्षा शास्त्र सङ्काय सुकुना बहुमुखी क्याम्पस अर्न्तगत नेपाली भाषा शिक्षा विभाग समक्ष पेश गर्दछु ।

मिति २०७४/१०/

शोधार्थी

गीता भट्टराई

शोधसार

शोधशीर्षक : **'धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन**

शोधार्थी : गीता भट्टराई

शोध निर्देशक : मेधरनारायण श्रेष्ठ

विभाग/क्याम्पस : नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, सकुना बहुमुखी क्याम्पस,मोरङ

अध्याय : पाँच

पृष्ठ संख्या :८+४७+१५=७०

प्रस्तुत शोधपत्र **'धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा केन्द्रित रहेको छ । स्नातकोत्तर तह (एम्.एड.) द्वितीय वर्षको नेपा.शि. (५९८) पाठ्यांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत शोधपत्र संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, लैङ्गिकताको आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति पत्ता लगाउनु,विद्यार्थीहरूमा निबन्ध लेखनका सम्वन्धमा देखा परेका कमीकमजोरीको पहिचान गर्नु र ती कमीकमजोरीहरु हटाउन आवश्यक पर्ने शैक्षणिक उपायहरु पहिल्याउनु उदेश्यमा केन्द्रित रहेको छ ।

शोधकार्यमा सम्पूर्ण जनसंख्यालाई समावेश गराउन असम्भव भएकोले सम्पूर्ण विद्यार्थीहरुको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रतिनिधि नमुना छनोट गरिएको छ । धनकुटा नगरपालिका भित्रका छ वटा विद्यालयका १०/१० जना विद्यार्थीहरु गरी जम्मा ६० जना विद्यार्थीहरुमा मात्र सीमित रहेको छ । यस शोधकार्यमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरी आवश्यक सामाग्री जुटाएर कक्षा नौ का विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गरिएको छ । यस क्रममा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखनलाई समग्र सीपका आधारमा (संरचान, विषयवस्तुको ज्ञान, विषयवस्तुको संयोजन प्रस्तुतिकरण, भाषिक शुद्धता) जाँच गरी यसवाट प्राप्त परिणामलाई तथ्याङ्कीय विधिद्धारा प्रस्तुत गरिएको छ । यस अध्ययनमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता मध्ययम स्तरको रहेको सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययनमा सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको छ । त्यस्तै छात्र र छात्राहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा छात्राहरुको भन्दा छात्रहरुको निबन्ध लेखन क्षमता वढी रहेको पाईयो । निबन्ध लेखनका क्रममा प्रयोग हुने लेख्य चिन्हहरु र वर्णविन्यासको स्थितिलाई हेर्दा पूर्णविराम चिन्हको प्रयोगमा बढी

सक्षम देखिएता पनि अल्पविराम, पदयोग, पदवियोग आदिको प्रयोगमा विद्यार्थीहरु कमजोर रहेका छन् । विद्यालय र विद्यार्थीहरुले अङग्रेजी, गणित र विज्ञान जस्ता विषयमा मात्र वढि ध्यान दिनाले नेपाली विषयमा कमजोर रहेको, कमजोर विद्यार्थीहरुलाई थप कक्षाको व्यवस्था गर्नुपर्ने, शिक्षक तालिम प्राप्त हुनुपर्ने, नेपाली विषयलाई पनि अन्य विषय जस्तै महत्व दिनुपर्ने निष्कर्ष रहेको छ ।

विषयसूची

क.सं. शीर्षक	पृष्ठ
परिच्छेद - एक परिचय	१-४
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्या कथन	३
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४ अध्ययनको महत्त्व	४
१.५ अध्ययनको परिसीमा	४
परिच्छेद - दुई	६ -२२
सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा	
२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन	६
२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन	७
२.३ पुनरवलोकनको उपादेयता	११
२.४ सैद्धान्तिक/अवधारणात्मक ढाँचा	११
२.४.१ निबन्धको परिचय	१२
२.४.२ निबन्ध लेखन	१५

२.४.३ निबन्ध लेखनको उदेश्य १७

२.४.४ निबन्ध लेखन र अनुच्छेद लेखनमा भिन्नता १८

२.४.५ निबन्धका प्रकार १९

२.४.६ निवन्धको संरचना २०

२.४.७ निबन्धका तत्वहरु २१

२.४.८ निबन्धका बिशेषताहरु २२

२.४.९ निबन्ध लेखनमा ध्यान पुचाउनु पर्ने कुराहरु २२

परिच्छेद - तीन २५-२६

अध्ययन विधि

३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि २५

३.२ जनसङ्ख्या, नमुना र नमुना छनोट रणनीति २५

३.३ अध्ययनको क्षेत्र २५

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका २६

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया २६

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण २६

परिच्छेद-चार २७- ४२

नतिजाको व्याख्या एवम् विश्लेषण

४.१ सामुदायिक र सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निवन्ध लेखन क्षमताको तुलना २९

४.१.१ तालिकाको आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति ३०

४.२ लैङ्गिकताको आधारमा निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३१

४.२.१ छनौटमा परेका प्रत्येक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निवन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन ३२

४.३ सोध कार्यका क्रममा कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता सम्वन्धी कमी कमजोरीहरु ३८

४.४ निबन्ध लेखन सम्वन्धी कमी कमजोरीहरुको निराकरणको लागि निम्न अनुसारका शैक्षणिक उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ३९

४.५ प्राप्ति तथा साराशं ४०
४.५.१ प्राप्ति ४०
४.५.२ सारांश ४२

परिच्छेद-पाँच ४३-४७
निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ निष्कर्ष ४३
५.२ सुझाव ४४
५.२.१ नीतिगत तहका लागि सुझाव ४५
५.२.२ अभ्यास तहका लागि सुझाव ४५
५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव ४६
५.३ भावी अनुसन्धानका लागि शोध शीर्षक ४७

परिच्छेद - एक

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

भाषा मानवीय सम्पत्ति हो । मानिस आफ्नो विचार सम्प्रेषणका लागि भाषाको प्रयोग गर्दछन् । नेपालको राष्ट्रभाषाको रूपमा रहेको नेपाली भाषा सम्पूर्ण नेपालीहरूको विचार आदान-प्रदानको प्रमुख भाषा बन्न पुगेको छ । नेपालमा बस्ने नेपालीहरूले नेपाली भाषालाई दुई तरिकाबाट प्रयोग गर्ने गरिएको पाइएको छ । जसमा केही वक्ताले पहिलो वा मातृभाषाका रुपमा भन केहीले दोस्रो वा लक्ष्य भाषाका रूपमा । नेपालको संविधान २०७२ को भाग १ धारा ६ मा नेपालमा बोलिने सवै भाषा राष्ट्रभाषा हुन् भनिएको छ भने धारा ७ मा 'सरकारी कामकाजको भाषा' को उपधारा १ मा 'देवनागरी लिपिमा लेखिने नेपाली भाषा नेपालको सरकारी कामकाजको भाषा हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

नेपाली भाषालाई शिक्षाको माध्यम भाषाका रूपमा स्थान दिइएको छ । त्यसकारण कक्षा १ देखि स्नातक तह सम्म नै नेपाली विषयलाई अनिवार्य विषयको रूपमा अध्यापन गराउँदै आएको पाइन्छ । भाषा शिक्षण गर्नु भनेको भाषिक सिप शिक्षण गर्नु भएकाले भाषा शिक्षण गर्ने कार्यलाई निकै कठिन कार्य मानिन्छ । भाषासँग सम्बन्धित सिपहरू सुनाइ, बोलाइ पढाइ र लेखाइ गरी चार प्रकारका हुन्छन् । यिनै सिपको विकास गराउन विद्यालय तहमा निबन्ध विधालाई समावेश गरिएको हो ।

निबन्ध संस्कृतबाट आएको नामिक शब्द हो । संस्कृतमा 'बन्ध्' धातुमा 'धञ्' प्रत्यय लागेर बनेको 'बन्ध' शब्दका अगाडि 'नि' उपसर्ग लागेपछि 'निबन्ध' शब्द निर्माण हुन्छ । यसको शाब्दिक अर्थ राम्ररी बाँध्नु अथवा भाव वा विचारलाई विशेष प्रकारले बाधेर प्रस्तुत गर्नु भन्ने हुन्छ ।

निबन्ध शब्द तत्सममूलको भए पनि पाश्चात्य साहित्यको योगदानका कारण यसले विधागत मान्यता पाएको हो । यो साहित्यको अन्य विधाहरूभन्दा नवीन र कान्छो विधाका रुपमा रहेको छ । इसाको सोह्रौं शताब्दीका फ्रान्सेली विद्वान मिसलद मोन्तेनले पहिलो चोटि आफ्ना स-साना वा

छोटाछरिता निजात्मक अभिव्यक्ति भएका रचनाहरूको संङ्ग्रहलाई एस्सी नाम दिएको पाइन्छ । त्यसपछि अर्का वेलायती विद्वान् फ्रान्सिस बेकनले त्यस्तै छोटा छरिता तर बौद्धिक चिन्तन भएका रचनालाई एस्से का रूपमा प्रयोग गरिएको एस्सेकै तात्पर्यलाई विश्वसाहित्य जगतमा निबन्ध विधा विकसित हुदै आएको हो । यसमा अनुभूतिको तरलता र कलात्मक एवम् सङ्क्षिप्त गद्य शैलीको प्रस्तुति रहन्छ ।

निबन्धका बारेमा पूर्वीय र पाश्चात्य विद्धावानहरूले आ-आफ्ना मतहरू राखेको पाइन्छ । पूर्वीय विद्वानहरूले निबन्धलाई कलात्मक गद्य लेख, एक किसिमको कुरा गराइ हो भनेका छन् भने पाश्चात्य विद्वानहरूले विकीर्ण चिन्तनको समग्र प्रस्तुति, विषयवस्तुको विशिष्ट ज्ञान सञ्चालन गरिने भण्डार हो भनेका छन् । जेहोस् समग्रमा निबन्धलाई यसरी परिभाषित गर्न सकिन्छ । कुनै खास विषयमा केन्द्रित भई गद्यशैलीमा व्यक्त गरिएका लेखकका वैयक्तिक अनुभूति वा विचारहरूको सङ्वक्षिप्त कलात्मक र सुव्यवस्थितभाषिक अभिव्यक्ति निबन्ध हो ।

निबन्ध विधाको मुख्य प्रयोजन विद्यार्थीमा गद्यात्मक अभिव्यक्तिको बोध क्षमताका साथै लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्नु हो । यस तहमा पाठ्य तथा लेख्य निबन्धहरूको भाषिक सीप विकासको अध्यास गराउँदा मौनपठन, बोध, प्रश्नोत्तर, छलफल, व्याख्या आदिको उपयोग गर्नुपर्छ । कुनै वस्तु घटना, दृश्य वा अनुभवसँग सम्बन्धित विषय शीर्षक दिएर त्यसका वारेमा विद्याथीृलाई आफ्नो अनुभव लेखन गर्न लगाउनु निबन्ध लेखन हो यसमा विषयलाइ कम्तीमा पनि तीन अनुँचेदहरूमा फैलाएर व्याख्या गर्ने, अर्थ्याउने, पुष्टि गर्ने कार्य गरिन्छ । निबन्धको विषय विद्यार्थीको अनुभव सङ्गठन गर्ने क्षमतासँग सम्बन्धित रहनुपर्छ । जति माथिल्ला कक्षामा गयो उति यसको आकारमा वृद्धि हुन्छ त्यसैले तल्ला कक्षाका विद्यार्थीहरूलार्य अनुच्छेद लेखन कार्य निबन्ध लेखन सीपको पूर्व अभ्यासका रुपमा गराउन सकिन्छ ।

सोह्रौं शताब्दी देखि नै विकास हुदै आएको तथा २०२८ अघि नै पाठ्यपुस्तकमा समावेश गरी अध्ययन अध्यापन गरिदै आएको निबन्ध आज पनि महत्वपूर्ण विधाको रुपमा चिनिएको छ । भाषिक सीप विकास सगै सिर्जनात्मकक्षमताको समेत विकास गराउने यस विधालाई विद्यार्थीहरूको स्तर, क्षमता, आवश्यकता तथा रुचिलाई ख्याल गरी पाठ्यपुस्तकमा समेटिनु आजको आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

१.२ समस्या कथन

माध्यमिक तहको कक्षा ९ मा राखिएको अनिवार्य विषयहरूमध्ये १०० पूर्णाङ्कको नेपाली विषय पनि एक हो । नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा, साझा सम्पर्कको भाषा, सरकारी कामकाजको भाषा, शिक्षा तथा सञ्चारको माध्यम भाषा भएकाले दोस्रो भाषिहरूका लागि पनि उत्तिकै महत्त्वपूर्ण भाषा हो । यसकारण नेपाली विषयलाई कक्षा १ देखि नै अनिवार्य विषयका रुपमा समावेश गरिएको छ । नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाहरूको शिक्षणका माध्यमबाट भाषिक सिपहरूको शिक्षण गर्ने गरिन्छ । निबन्ध विधाका माध्यमबाट विद्यार्थीमा रहेको सिर्जनात्मक क्षमता र लेखाइ सीपको विकास गर्न सकिन्छ ।

निबन्ध भाषाका चारवटै सीपहरू मध्ये लेखाइ सीपसँग बढी सम्बन्धित रहेको विधा हो । निबन्ध विधा अन्तरगत वस्तुपरक निबन्ध, आत्मपरक निबन्ध पर्दछन् । प्रस्तुत शोधकार्यको प्रमुख समस्या भनेकै कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता कस्तो रहेको छ भन्ने हो ।

प्रस्तुत शोधकार्य निम्न समस्यामा केन्द्रित रहने छ :

क) कक्षा नौ मा अध्ययनरत संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता कस्तो छ ?

ख) लैङ्गिकताको आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता क्षमता कस्तो छ

ग) कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीमा निबन्ध लेखन क्षमतामा के कस्ता कमजोरी पाइन्छन् ?

घ) ती कमजोरीहरु हटाउन के कस्तो शिक्षण प्रक्रियालाई अवलम्बन गर्न सकिन्छ ?

यिनै प्रश्नहरुलाई यस शोध कार्यको समस्या बनाएर अघि बढाईएको छ ।

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

प्रस्तुत अध्ययन निम्नलिखित उद्देश्यहरूमा केन्द्रित रहने छ :

क)संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु,

ख) लैङ्गिकताको आधारमा छात्रा र छात्र विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति पत्ता लगाउनु,

ग) विद्यार्थीहरुमा देखिएका निबन्ध लेखन सम्वन्धी कमीकमजोरीहरुको पहिचान गर्नु,

घ) निबन्ध लेखनका सम्बन्धमा देखा परेका कमीकमजोरीहरुको निराकरणका लागि आवश्यक शैक्षणिक उपायहरू पहिल्याउनु,

१.४ अध्ययनको महत्त्व

नेपाली भाषा नेपालको साझा सम्पर्कको भाषा हो । त्यसैकारण सबै नेपालीहरूले अनिवार्य रुपमा शुद्ध नेपाली भाषा जान्नु पर्ने आवश्यक देखिन्छ । अध्ययन अध्यापनका लागि साना देखि ठूला कक्षासम्म स्तर अनुरूपताका आधारमा विभिन्न विधाको छनोट र स्तरण गरिएको छ । त्यस्तै निबन्ध विधा पनि एक हो । भाषा पाठ्यपुस्तकमा निबन्ध विधालाई समावेश गर्नुको मूल उद्देश्य **सिर्जनात्मक र लेखाइ क्षमताको विकास** गराउने भएपनि यसले भाषाका चारवटै सीपको विकास गराउन सकिन्छ । सिर्जनात्मक क्षमताको विकास, मौलिक क्षमताको विकास, लेखाइ क्षमताको विकास, व्याख्या, विवेचना, सारांश जस्ता विभिन्न पक्षको समेत जानकारी दिने भएकाले भाषा पाठ्यपुस्तकमा निबन्ध विधाको अध्ययन गर्नु महत्त्वपूर्ण देखिन्छ ।

नेपालका विद्यालय तह देखि नै नेपाली पाठ्यपुस्तकहरूमा निबन्ध विधालाई समावेश गराउदै आइएको छ । यस अध्ययनले पाठ्यक्रममा आधारित भई निर्माण गरिएको निबन्ध लेखन क्षमताले युगको आकाङ्क्षा, समाजको माग, सिकारुको चाहना, पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण, शिक्षण प्रक्रिया र पद्धति र समकालीन समाजको आवश्यकता पूर्तिका लागि उपयोगी छन् छैनन् भन्ने कुरा अगाडि ल्याउने भएकाले यो अध्ययन महत्त्वपूर्ण छ । यसले पाठ्यक्रम पाठ्यपुस्तक निर्मातालाई मार्ग निर्देशन गर्ने छ फलस्वरूप भावी अध्ययनकर्ताका लागि समेत यो अनुसन्धान महत्त्वपूर्ण देखिन्छ । विशेष परिस्थिति र आवश्यकता अनुसार विद्यार्थीहरूको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति क्षमता पहिचान गरी त्यसमा आवश्यक सुधार र परिमार्जन गर्न सम्बन्धित व्यक्ति तथा निकायहरूका लागि प्रस्तुत शोधकार्य सन्दर्भ स्रोतका रुपमा रहने अपेक्ष गरिएको छ । भावी अध्ययन कर्ताहरूले निबन्ध विधाका जुनसुकै क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान गरेतापनि यस अनुसन्धानबाट फाइदा पुग्ने भएकाले प्रस्तुत अध्ययन महत्त्वपूर्ण हुने देखिन्छ ।त्यसैगरी यस अध्ययनबाट शिक्षक, अभिभावक र विद्यार्थीहरू लाभान्वित हुनेछन् ।

१.५ अध्ययनको परिसीमा

प्रस्तुत अध्ययन निम्न क्षेत्रभित्र सिमित रहेको छ :

१. धनकुटा जिल्लाको कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता सम्बन्धी अध्ययन भनिएपनि प्रस्तुत अध्ययन धनकुटा नगरपालिका भित्रका ६ वटा विद्यालयका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा मात्र यो शोध अध्ययन कार्य सीमित रहेको छ ।

२. कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरू मध्ये ६ वटा विद्यालयका १०/१० जना विद्यार्थी गरी जम्मा ६० जना विद्यार्थीमा मात्र यो शोध कार्य सीमित रहेको छ ।

३. लैङ्गिकताका आधारमा प्रत्येक विद्यालयका ५ जना छात्र र ५ जना छात्राहरू रहेका छन् ।

४. प्रस्तुत शोधकार्य लक्षित समूहका विद्यार्थीको निबन्ध लेखन क्षमतासँग सम्बन्धित रहेको छ ।

५. सम्बन्धित शिक्षकहरूको प्रतिक्रिया तथा निर्धारित नमुना जनसङ्ख्याबाट प्राप्त निष्कर्षका आधारमा मात्र विश्लेषण गरिएको छ ।

यी बाहेकका कुराहरू यस शोधकार्यका सीमाका रुपमा रहेका छन् ।

परिच्छेद - दुई

सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ सैद्धान्तिक साहित्यको पुनरावलोकन

नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट अन्य विधा सरह भाषिक सीप शिषणका दृष्टिले महत्वपूर्ण मानिएको विधा मध्ये निबन्ध विधा पनि एक हो । निबन्ध विधाले सिर्जनात्मक र लेखाइ क्षमताको विकास गर्ने भएकाले यसले विद्यार्थीमा भाषिक सीप विकास गर्न सक्दछ ।यसले विद्यार्थीमा भाषिक सीप विकास गराउछ । साहित्यका अन्य विधाहरूलाई विभिन्न सिद्धान्तहरूसँग मेल गराउदै शिक्षण गरेको अथवा विभिन्न सिद्धान्तका मान्यतामा आधारित रहेर शिक्षण गरेको पाइन्छ । त्यस्तै निबन्ध विधालाई पनि व्यवहारवादी सिद्धान्तमा आधारित रहेर शिक्षण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

व्यवहारवादी सिद्धान्तका आधारमा भाषा सिकाउँदा नियन्त्रित परिवेशमा निश्चित सामग्री र विधिको प्रयोग गरी सिकारुले मुख्य ज्ञान प्राप्त नगरुन्जेल निरन्तर अभ्यास गराएर भाषा सिकाइन्छ । यसरी सिकाउँदा अवस्था र आवश्यकता अनुसार सकारात्मक पुनर्वल प्रदान गरिन्छ । यसरी व्यवहारवादी सिद्धान्तमा आधारित रहेर निबन्ध विधा शिक्षणमा विद्यार्थीहरूलाई पुनर्वलका साथै पर्याप्त अभ्यास गराई सिर्जनात्मक क्षमताको विकासमा सहयोग पुऱ्याउन सकिन्छ । यसरी निरन्तर अभ्यास र पुनर्वलको माध्यमबाट भाषा शिक्षण गर्न सकिन्छ भन्ने मत व्यवहारवादीहरूको रहेको छ ।

त्यस्तै मानिसले जन्मदै भाषा सिक्ने सामर्थ्य लिएर आएको हुन्छ, उसले मस्तिष्कको उपयोग गरेर नयाँ ज्ञान प्राप्त गर्न सक्छ भन्ने धारणा मनोवादीहरूको रहेकाले निबन्ध लेखन क्षमता कम रहेछ भने उसले लेखन क्षमताको विकासका लागि पनि मनोवादी सिद्धान्त उपयोगी रहेको छ ।

यसरी व्यवहारवादी र मनोवादी दुवै सिद्धान्तले निबन्ध लेखन क्षमताको विकासमा सहयोग पुऱ्याउछ ।

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन

साहित्यका विभिन्न विधाहरू मध्ये निबन्ध विधा पनि एक हो । भाषा सिकाइका क्रममा यसको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । विद्यालय तहका पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट विभिन्न विधाहरूका बारेमा अध्ययन अनुसन्धान भए जस्तै निबन्ध विधाका बारेमा पनि अनुसन्धान भएको पाइन्छ । विगतमा भएका अनुसन्धानहरूलाई आधार मान्दै अध्ययन कार्य अघि बढाउनु सान्दर्भिक रहेकाले प्रस्तुत विषयसँग सम्वन्धित यस अघिका अध्ययनलाई क्रमिक रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ ।

निरौला (२०६२) द्वारा **'कक्षा नौ पूरा गरेका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन** क्षमताको अध्ययन' शीर्षकमा शोध कार्य गरेको पाइयो । निजी र सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरू बीच निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्ने उद्देश्य राखिएको शोध पत्रमा स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस शोधपत्रमा निजी भन्दा सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको र निबन्ध लेखनका लागि सान्दर्भिक शिक्षण हुन नसक्नुले विद्यार्थीको स्वतन्त्र अभिव्यक्ति क्षमतामा असर पुगेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस शोधपत्रमा निजी र सरकारी विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गरेतापनि निब्नधको वर्गीकरण अनुसार निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्न नसकेको पाइयो ।

दौल्याल (२०६४) द्वारा **'कञ्चनपुर जिल्लाको कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा शोध कार्य गरेको पाइयो । कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वस्तुपरक निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु, आत्मपरक निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु र निबन्ध्य लेखन सम्बन्धी कमीकमजोरीहरूको पहिचान गर्नु उद्देश्य राखिएको यस अध्ययनमा पुस्तकालय, स्थलगत अध्ययन र प्रयोगात्मक विधिको प्रयोग गरेको पाइयो । यस शोधकार्यमा आत्मपरक भन्दा वस्तुपरक निबन्ध लेखन क्षमता विद्यार्थीहरूमा उच्च रहेको र निबन्ध लेखन सम्बन्धी अभ्यास र

उपयुर्क्त शिक्षण शिक्षण क्रियाकलाप नभएकाले निबन्ध लेखन सम्बन्धी धेरै कमी कमजोरीहरू रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस शोध पत्रमा कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गरेको पाइयो । तर यस अध्ययनले अन्य जिल्लाका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्न सकेको पाइएन ।

त्रिताल (२०६६) द्वारा **'कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा शोध कार्य गरेको पाइयो । कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लैङ्गिक आधारमा अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नु र विद्यार्थीहरूमा देखिएका अनुच्छेद लेखन सम्बन्धी कमीकमजोरीहरूको पहिचान गर्नु उद्देश्य राखिएको यस अध्ययनमा प्रयोगात्मक पुस्तकायलय, स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस शोध कार्यमा छात्र भन्दा छात्रा विद्यार्थीहरूको अनुच्छेद लेखन क्षमता उच्च रहेको र अनुच्छेद लेखनका लागि पर्याप्त अभ्यासको कमि रहेको र पर्याप्त अभ्यास हुन सके निबन्ध लेखनका लागि आधारसिलाको रुपमा लिन सकिने निष्कर्ष निकालिएको छ । यस शोधपत्रमा विद्यार्थीहरूको लैङ्गिक आधारमा अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन र अनुच्छेद लेखनसँग सम्बन्धित कमीकमजोरीको निष्कर्ष निकालिएपनि विद्यार्थीको भाषिक पृष्ठभूमि, जातीय आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरिएको पाएन ।

ढकाल (२०६६) द्वारा **'धनकुटा जिल्लामा कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाइयो । विद्यार्थीहरूको लैङ्गिकता, भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा निबन्ध लेखनको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु, धनकुटा नगरपालिका भित्र र वाहिरका विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखनको तुलनात्मक विश्लेषण गर्नु उद्देश्य राखिएको यस अध्ययनमा प्रयोगात्मक र स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस शोध कार्यमा मातृभाषा नेपाली भएका विद्यार्थीहरू भन्दा दोस्रो भाषा नेपाली हुने विद्यार्थीहरूमा निबन्ध लेखन क्षमता कमजोर रहेको र वर्णविन्यास सम्बन्धि समस्या रहेको र नगरपालिका भित्रका विद्यालयका विद्यार्थीहरू भन्दा नगरपालिका वाहिरका विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा निबन्धलेखन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस अध्ययनमा धनकुटा जिल्लाका कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको लैङ्गिक र भाषिक पृष्ठभूमिका आधारमा अध्ययन विश्लेषण गरेतापनिअन्य जिल्लाका विद्यार्थीहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्न सकिएको

छैन । त्यस्तै यस शोध कार्यमा निबन्ध लेखनसँग सम्बन्धी समस्याको अध्ययन विश्लेषण गर्न सकिएको छैन ।

खुलाल(२०७३) द्धारा **'कक्षा आठको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक २०६३ र २०७२ मा प्रबन्ध विधाको तुलनात्मक अध्ययन'** शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईयो । यस सोध कार्यमा वर्तामान सन्दर्भमा भाषिक सीप विकासमा निबन्ध/प्रबन्धको उपयुक्ततता पत्ता लगाउनु उदेश्य राखिएको छ । यसमा पुस्तकालयीय विधिको प्रयोग गरिएको छ । भाषिक सिप विकासका दृष्टिले पुराना पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट प्रवन्ध भन्दा नँया पाठ्यपुस्तकमा राखिएका प्रबन्ध बढी जटिल तथा बौद्धिक रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस सोध कार्यमा २०६३ र २०७२ को पाठ्यक्रमको तुलना गरेता पनि निबन्ध/प्रबन्ध शिक्षणका समस्या र निबन्ध लेखन क्षमताको भाषिक सिप विकासमा पार्ने प्रभावको चर्चा गरिएको पाँईदैन ।

बराल (२०६६)द्धारा 'धरान नगर क्षेत्रका माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शिर्षकमा सोध कार्य गरेको पाईयो । यस सोध पत्रमा सरकारी र निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नु, लैङ्गिकताका आधारमा निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नु उद्देश्य राखिएको छ । स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग यसमा गरिएको छ । यस सोधको निष्कर्ष निजी विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरु भन्दा सरकारी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुमा निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको छ । यस अध्ययनले धरान नगरका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन सम्बन्धी तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गरेता पनि अन्य अन्य ठाँउका विद्यार्थीहरुको अध्ययन विश्लेषण गरेको पाईदैन ।

दाहाल (२०७३) द्धारा 'कक्षा एघारको सवैको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधामा समाविष्ट शव्दभण्डारको प्रकार्यपरक अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईयो । यस सोध कार्यमा निबन्धमा समाबिष्ट शब्दको स्रोत पत्ता लगाउनु, निबन्धमा समाविष्ट शब्दभण्डार सम्बन्धी समस्या पत्ता लगाई समाधानका लागि सुझाव प्रदान गर्नु उदेद्दय रहेको छ । यस सोधमा पुस्तकालयीय, वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस सोध कार्यमा स्रोतको आधारमा शब्दको वितरण सन्तोष जनक रहेको, आयामका दृष्टिले सवै निबन्ध मध्यम खालका रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।यस

सोध कार्यमा कक्षा ११ का निबन्ध विद्याका सवै निबन्धको अध्ययन विश्लेषण गरेता पन ति पाठकक अभ्यासहरुको अध्ययन विश्लेषण गरिउको छैन ।

चौलागाई (२०६८) द्धारा 'कक्षा आठका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईयो । यस सोध कार्य कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली विमातृभाषी बिद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नु, नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन सम्वन्धी कमी कमजोरीको पहिचान गर्नु उद्देश्य राखिएको छ । यस सोध कार्यमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस सोधको निष्कर्ष नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता मध्यम खालको रहेको निबन्ध लेखनमा आफ्नो मातृभाषाको प्रभाव वढि परेको र यि समस्याको समाधानका लागि लेखाई सीपलाई महत्व दिएर कमजोर विद्यार्थीहरुलाई थप कक्षाको व्यवस्था गर्नुपर्ने रहेक छ । यस सोधकार्यमा नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गरेता पनि नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरुको अध्ययन विश्लेषण गरिएको छैन ।

लिम्वु (२०७३) **'कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्धहरुको अध्ययन' शिर्षकमा सोधकार्य** गरेको पाईयो । यस सोधकार्यमा निबन्धमा प्रयोग भएका भाषिक पक्षको विश्लेषण गर्नु, निबन्धहरुको प्रकृति र संरचना पहिचान गर्नु र निबन्धमा देखा परेका कमी कमजोरीहरु पत्ता लगाउनु उदेश्य राखिएको छ । यस सोधकार्यमा वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ । यस सोध कार्य साहितयका अन्य विधा जस्तै निबन्धलाई पनि महत्व दिएको 'जयभोली' निबन्ध अन्य निबन्ध भन्दा कठिन रहेको र पाठ्यपुस्तक निर्माताहरुले निवन्धको छनौट गर्दा स्तरिय, सजिलो र ज्ञानवर्दक निबन्धको छनोट गर्नुपर्ने विषकर्ष निकालिएको छ । यस सोध कार्यले निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन विश्लेषण गर्न नसकेकाले यस सोधकार्यको सीमाको रुपमा रहेको छ ।

सुवेदी (२०७३) द्धारा **'कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको जीवनी लेखन क्षमताको अध्ययन'** शीर्षकमा शोधकार्य गरेको पाईयो । यस सोध कार्यमा मातृभाषी नेपाली र दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरुको जीवनी लेखन क्षमता पत्ता लगाउनु, लैंगिकताका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरुको जीवनी लेखन क्षमताको स्थिति पत्ता लगाउनु र जीवनी लेखनका सम्वन्धमा देखिएका समस्याहरुको समाधान गर्नु उदेश्य रहेका छन् । यस सोधमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको गरिएको छ । यस सोध कार्यमा विद्यार्थीहरुको जीवनी लेखन क्षमता मध्यम स्तरको रहेको छात्र विद्यार्थीहरु भन्दा छात्रा

विद्यार्थीहरुमा जीवनी लेखन क्षमता वढि रहेको र लेखाई सीपको अभ्यासको कमीले गर्दा जीवनी लेखनमा विद्यार्थीहरु पछि परेको निष्कर्ष निकालिएको छ । यस सोध कार्यमा धनकुटा जिल्लाका कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको जीवनी लेखन क्षमताको अध्ययन विश्लेषण गरेत पनि अन्य ठाँउका विद्यार्थीहरुको अध्ययन विश्लेषण गर्न सकेको छैन ।

२.३ पुनरवलोकनको उपादेयता

निबन्ध विधासँग सम्बन्धित रहेर गरिएका उपर्युक्त सम्पूर्ण अध्ययनहरू सामुदायिक तथा निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरूका रुचि, क्षमता, आवश्यकता साथै पाठ्यक्रम अनुरुपताका आधारमा भाषा पाठ्यपुस्तकको अध्ययनसँग सम्बन्धित पाइयो । यी अध्ययनहरूले प्रस्तुत शोध तयार गर्नका लागि पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधाको जानकारी प्रदान गरेको, उक्त पुस्तकहरू विद्यार्थी अनुरुपका रहे नरहेका, भाषिक सीप शिक्षण गर्नमा निबन्ध विधाको महत्त्व आदि विषयमा जानकारी प्रदान गरी विशेष सहयोग पुऱ्याएका छन् ।

यस अध्ययनले भाषिक सीप विकास तथा भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण, शिक्षण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई समय सापेक्ष परिमार्जन गर्दै लैजान तथा भाषिक क्षमता सम्बन्धि कार्यका लागि मार्गदर्शक बन्ने छ । विशेष परिस्थिति र आवश्यकता अनुसार विद्यार्थीको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति क्षमता पहिचान गरी त्यसमा आवश्यक सुधार र परिमार्जन गर्न सम्बन्धित व्यक्ति तथा निकायहरूका लागि प्रस्तुत शोधकार्य सन्दर्भ स्रोतका रुपमा रहने छ । यसरी यस शोधकार्यसँग सम्बन्धित विषय क्षेत्रका समस्याको समाधान गर्नमा केन्द्रित रहेबाट पनि यसको औचित्य प्रष्ट हुन्छ ।

२.४ सैद्धान्तिक/अवधारणात्मक ढाँचा

२.४.१ सैद्यदान्तिक ढाँचा

२.४.२ अवधारणात्मक ढाँचा

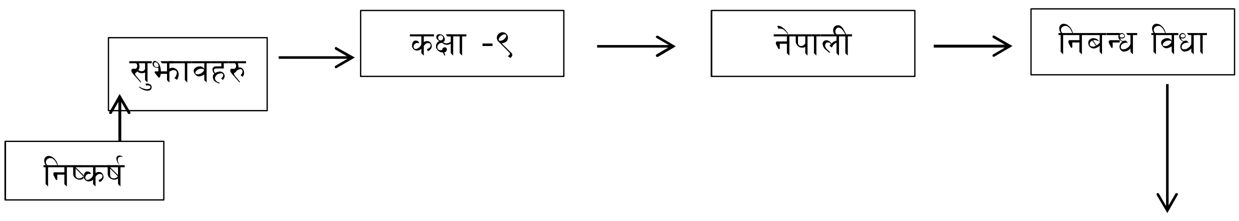

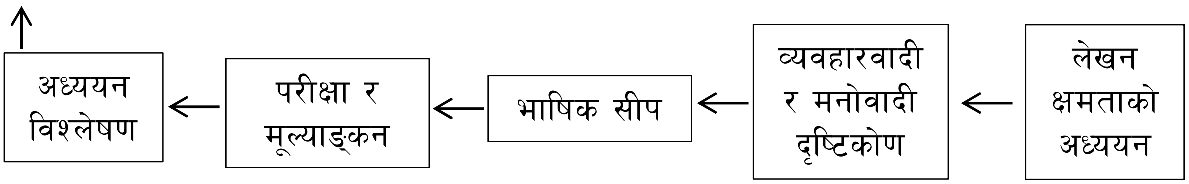

प्रस्तुत धनकुटा जिल्लामा कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन रहेको शोधले माध्यमिक तहको कक्षा ९ को पाठ्यक्रमका आधारमा पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधाको अध्ययन गरेको छ । यस अध्ययनका क्रममा सरकारी र निजी विद्यालयको निबन्ध लेखन क्षमता, लैङ्गिकताको आधारमा निबन्ध लेखन क्षमता र निबन्ध लेखन क्षमतासँग सम्बन्धित कमीकमजोरीहरूको व्यवहारिक दृष्टिकोणबाट अध्ययन विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालि सुझावहरू दिइने छ ।

२.४.१ निबन्धको परिचय

सिर्जनात्मक साहित्यका विविध विधाहरुमध्ये प्रमुख विधा हो निबन्ध । साहित्यका श्रव्य दृष्य भेदमा निबन्ध श्रव्य भेद अन्तरगत पर्ने गध विधा हो ।

निबन्ध भनेको कुनै विषय शीर्षकमा केन्द्रित विस्तारका साथ वस्तुपरक वर्णन वा विवेचना गर्नु वा आत्मपरता मिसाएर भावमय ढंगवाट त्यस विषय शीर्षकमा अर्न्तनिहित भई आफ्नो भावना व्यक्त गर्नु हो । खासगरी लेख्य विधाका रुपमा रहेको निबन्ध शब्दको समानार्थी शब्द प्रबन्ध पनि हुन्छ तापनि निबन्ध शब्दले वस्तुगत तथ्यको जानकारी गराउने देखि लिएर साहित्यिक रस आस्वादन गर्न सकिने आत्मपरक निबन्धलाई दिने गरेको पाईन्छ ।

लिखित अभिव्यक्ति अन्तरगतको साहित्य विधाका रुपमा निबन्धलाई लिईन्छ । निबन्ध शव्दले भाव र विचारलाई सुनियोजित र सुव्यवस्थित रुपमा बाँधेर प्रस्तुत गर्ने समसामयिक साहित्यिक रचनालाई जनाँउछ । संस्कृत भाषाको 'बन्ध धातुमा 'घञ' (अ)प्रत्य लाग्दा 'बन्ध' शब्द वन्न जान्छ र त्यस 'बन्ध' शव्दमा 'नि' उपसर्ग लाग्दा 'निबन्ध' शब्द बन्दछ । यसरी नि+बन्ध+घञ (अ) मिलेर बनेको निबन्ध शब्दको व्युत्पत्ति मूलक अर्थलाई जोडेर हेर्दा यसले जीवन जगतका कुनै विषयलाई सौर्न्दयपूर्ण गद्य भाषाका माध्यमवाट प्रकट हुने साहित्यिक विधालाई जनाउछ (भण्डारी र अन्य २०६४:४९)

निबन्ध शब्दले भाव वा विचारलाई दरिलो, कसिलो र खँदिलो पारेर बाँधेर राख्ने रचना विशेषलाई बुझाँउछ । अंग्रेजीमा essay को नेपाली रुपान्तरण शब्द नै निबन्ध हो । यस अर्थवाट हेर्दा निबन्धलाई कुनै विषयमाथि सविस्तार सुगठित र प्रयास पूर्वक लेखिने रचना मान्न सकिन्छ ।

निबन्ध लेखनलाई वस्तुपरक, भावपरक र विचार परक गरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।वस्तु तथ्यको प्रधानता हुने निबन्धलाई बस्तुपरक, अनुभुति पक्षको प्रधानता हुने निबन्धलाई भावपरक र चिन्तन वा विचार पक्षको प्रस्तुति भएको विद्यालाई विचारपरक निबन्ध भन्न सकिन्छ । विषय वस्तु तथा विषयी (लेखक) का बिचको सम्वन्धका दृष्टिले निबन्धलाई बस्तुपरक तथा आत्मापरक र त्यसको भाव वा विचार पक्षका आधारमा त्यसलाई भावपरक वा विचारपरक वर्गमा पनि बाँड्ने गरिएको छ ।

पूर्वीय साहित्यमा धेरै अगाडीवाट निबन्ध शब्दको प्रयोग भएको पाईएतापनि पाश्चात्य साहित्यमा भने उन्नाइसौं शताब्दीको मध्यतिरवाट यसको प्रयोग भएको पाईन्छ ।

पूर्वीय साहित्यमा धेरै भोजपत्रहरु समेटेर बाध्ने तात्पर्यमा निबन्धको प्रयोग भएको पाईन्छ । कुनै पनि विचार वा भावलाई बाध्ने वा प्रबन्ध गर्ने सन्र्दभमा निबन्ध शव्दको प्रयोग भएको पाईन्छ । गीतामा ‘निबन्धाय सुरीमाता’ भनेर निबन्धलाई संसारिक मायामा बाध्ने साधनको रुपमा परिचित गराईउको छ । यसै गरी याज्ञवल्क्य स्र्मातिमा ‘निबन्ध द्रव्यर्मव च’ भनेर सांसारिक सम्पूर्ण पदार्थका रुपमा निबन्धलाई अर्थ्याइउको छ । वामन सितम आन्टेद्धारा सम्पादित संस्कृत- शिन्दी शब्दकोशमा निबनधलाई बाँध्नु , जोड्नु आशक्ति रचना कुनै साहित्यिक ग्रन्थ वा कुनै कृतिको टिका , कुनै संङ्ग्रह टङ्खला आदि अनेक अर्थ दिईएको छ, (उपाध्याय २०५८:१६०) कादम्वरी काव्यको मङ्गला चरण श्लोकमा शब्दको शीला र शाब्दिक कलालाई निबन्धको संज्ञा दिईएको पाईन्छ (सुवेदी २०५८:७) यस्ता शाब्दिक अर्थमा व्याख्यित निबन्ध वर्तमानमा भने साहित्यको ललित र सौर्न्दय युक्त सिर्जनात्मक अर्थ दिने संङ्गठित एवम् सुव्यवस्थित एक विद्याका रुपमा स्थापित भएको छ ।

पाश्चात्य साहित्यमा निबन्धलाई अंग्रेजी शब्द ‘एस्से’ (essay) को पर्यायवाचीका रुपमा अर्थ ग्रहण गरेको छ । अंग्रेजीमा ‘एस्से’ शब्द फ्रेन्च भाषाको ‘एसाइज’ (essais) बाट वनेको हो जसको अर्थ हुन्छ ‘प्रयत्न गर्नु’ ‘एस्से’ शब्दको प्रयोग गर्ने कम सर्वप्रथम फ्रान्सेली लेखक माइकेल द मोन्तेन (Micle de montaign) ले सन् १५८० मा गरेका हुन् । मोन्तेनले आफ्नो रचना हरुको नामाकरण

गर्ने क्रममा 'एस्सी' (essai) भन्ने संज्ञा दिए । अंग्रेजीमा एस्से सब्दको प्रयोग गर्ने पहिलो व्यक्ति बेकन हुन् पश्चिमी साहित्यमा मोन्तेनले आत्मपरक निबन्धको प्रथम क्षितिज आविष्कार गरे भने बेकनले वस्तुपरक निबन्धको प्रथम क्षितिज आविष्कारक गरेका हुन् (भण्डारी र अन्य २०६४:४९७)

पूर्विय र पाश्चात्य विद्वानका मतमा निबन्धलाई निम्नानुसार हेर्न सकिन्छ

१. पुर्वीय विद्वानका मतमा

"निबन्ध त्यस कलात्मक गद्य लेखलाई भनिन्छ जँहा व्यक्तिको दृष्टिकोण तथा आत्मिय ढगंले विषयको प्रवाहपूर्ण वर्णन हुन्छ जुन आफ्नो सङ्क्षिप्त आकारमा स्वतः पूर्ण हुन्छ ।"

डा नगेन्द्र

"उच्च कोटिको प्रबन्ध साहित्यिक गद्य विद्याको एक विभागलाई निबन्ध भनिन्छ ।"

नेपाली शब्द सागर

"यो टेविल गफ हो, चश्मादार अध्यापकको व्याख्या होइन, न त वयन वेदान्त ।"

लक्ष्मि प्रसाद देवकोटा

"निबन्ध भनेको एक किसिमको कुरा गराई हो । लेखकको मनका भावनाहरुलाई स्वगत कथनका रुपमा उद्गरित गराउने विधा बिशेष निबन्ध हो ।"

डा. इश्वर बराल

२. पाश्चात्य विद्वानहरुका मतमा

"म नै मेरो निबन्धको विषयवस्तु हुँ किनभने मलाई सबभन्दा बढ्ता चिन्ने व्यक्ति म नै हुँ ।"

मोन्तेन

"विकीर्ण चिन्तनको समग्र प्रस्तुतीकरण निबन्ध हो ।"

फ्रान्सिस बेकन

"निबन्ध मानसिक जगतको विश्रृङ्खला विचारहरुको तरङ्ग हो यो असङ्गठित, अपरिपक्व र अनियमित विचारको खण्ड हो ।" डा. जोन्सन

"निबन्ध विषयवस्तुको विशिष्ट ज्ञान सञ्चालनगरिने भण्डार हो र यो श्रमसाध्य सिर्जना हो।" सेन्टत्युभ

निबन्ध वारेमा पूर्वीय र पाश्चात्य विद्वानहरुले गरेका परिभाषाहरुको अध्ययन गर्दा निबन्धलाई निम्न बुँदाहरुमा समेट्न सकिन्छ :

- गद्य साहित्यको एक विधा
- एकै विचार र एकै बिषयको प्रस्तुति
- सुगठित शैलीमा लेखिने लघु आयामको रचना
- हृदय पक्ष र बुद्धि पक्षको सन्तुलन हुनुपर्ने
- लेखकको निजी विचार प्रस्तुत गर्ने माध्यम
- स्वतन्त्र लेखन शैलीगत विविधता आदि ।

२.४.२ निबन्ध लेखन

कुनै शीर्षक वा विषयमा निहित भावको स्वतन्त्र रुपमा विस्तार गर्नु निबन्ध हो । यसलाई लेखन कलाको विकासको महत्वपूर्ण कार्यकलाप मानिन्छ । निबन्ध लेखनको विकासका लागि अनुच्छेद लेखन, चिठी निवेदन लेखन जस्ता कार्यक्रलापले आधारशीलाको रुपमा कार्य गरेका हुन्छन् । साना कक्षामा उक्त कार्यक्रलापको प्रयोग गरिसकेपछि माथिल्लो कक्षामा निबन्ध लेखन कार्यक्रलाप गराउन सकिन्छ । निबन्ध लेखनका लागि विद्यार्थीमा पौढताको आवश्यकता पर्दछ । यसमा स्वतन्त्र र निर्देशित दुवै किसिमका प्रशस्त अभ्यास गराउनु पर्छ । निबन्ध लेखनका लागि पनि अनुच्छेद लेखनका निम्ति उपयोगी हुने खालका शीर्षक नै प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

निबन्ध लेखनका तीन भागहरु हुन्छन् आदि, मध्य र अन्त्य आदि भागमा विषयवस्तुको परिचय वा भूमिका अण्ड रहेको हुन्छ । मध्य भागमा विषयवस्तुको विस्तार गरिन्छ भने अन्त्य भागमा विषयवस्तुको निर्ष्कर्ष तथा उपसंहार रहेको हुन्छ । निबन्धमा तीन वा तीन भन्दा बढी अनुच्छेदहरुको श्रृङ्खलाक्रम मिलेको हुनु पर्छ ।

निबन्ध विधाको मुख्य प्रयोजन विद्यार्थीहरुमा गद्यात्मक अभिव्यक्तिको बोध क्षमताका साथै गधात्मक लिखित अभिव्यक्ति क्षमताको विकास गर्नु हो । माध्यमिक तहमा पाठ्य तथा लेख्य निबन्धहरुको भाषिक सीप विकासको अभ्यास गराँउदा मौन पठन, बोध, प्रश्नोत्तर, छलफल, व्याख्या आदिको उपयोग गर्नुपर्छ । यसका अतिरिक्त गद्यांशको स्वर पठन, पठन वोध, मौखिक तथा लिखित प्रश्नोत्तर, बुँदाटिपोट, ब्याख्या , सारांश, भावविस्तारका साथै शव्दोच्चारण कठिन शव्दको अर्थ पहिचान र वाक्यमा प्रयोग, श्रुतिलेखन जस्ता अभ्यास गराउनु अपेक्षित छ ।लेख्य रुपमा यसको शिक्षण गर्दा निर्देशित र स्वतन्त्र लेखनका प्रक्रियाहरु अपनाई निबन्धका उपयुक्त अभ्यास गराउनु आवश्यक छ (मा.शि. पाठ्यक्रम २०६५:१५)।

यसरी कुनै वस्तु, घटना, दृश्य वा अनुभव सँग सम्वन्धित विषय शीर्षक दिएर त्यसका वारेमा विद्यार्थीहरुलाई आफ्नो अनुभव लेख्न लगाउनु निबन्ध लेखन हो । यसमा विषयलाई कम्तीमा पनि तीन अनुच्छेदमा फैलाएर व्याख्या गर्ने, अर्थ्याउने, पुष्टि गर्ने कार्य गरिन्छ ।निबन्धको विषय विद्यार्थीहरुको अनुभव संगठन गर्ने क्षमतासँग सम्वन्धित रहनु पर्दछ । जति माथिल्लो कक्षामा गयो उति यसको आकारमा वृद्धि हुन सक्छ । तल्ला कक्षाका विद्यार्थीहरुलाई अनुच्छेद लेखन कार्य निबन्ध लेखन सिपको पूर्व अभ्यासका रुपमा गराउन सकिन्छ ।निबन्ध लेखनलाई विद्यार्थीको लेखनमा पाईने सामान्य व्याकरण र वर्ण विन्यासगत त्रुटि निराकरणको अभ्यासका लागि उपयोग गर्नु व्यवहारिक हुन्छ । विभिन्न किसिमका लेखन शैलीको अभ्यास गराउनु पनि यसको प्रयोग महत्वपूर्ण हुन्छ । यसरी माध्यमिक तहका विद्यार्थीहरुको लेखन क्षमता विकासका लागि प्रयोग गरिने निबन्ध लेखनलाई बुँदागत रुपमा निम्न अनुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

१.छोटो छरितो गद्यात्मक लेखन जसमा अभिव्यक्तिगत संक्षिप्तता र गहनता हुने,

२. विचारलाई स्वतन्त्र रुपबाट सरल सहज तरिकाले प्रकट गर्ने माध्यम,

३. विविध क्षेत्रका विषयवस्तुवाट निबन्धको विषय छनोट गर्न सकिने,

४.कुनै विषयमा स्वतन्त्रता पूर्वक गरिने वर्णन,

५.लेखन कला विकासमा सहयोगी,

६.सिर्जनात्मक लेखनमा सहयोगी,

७.तह अनुकुल प्रयोग गर्न सकिने,

८. निरन्तर अभ्यासवाट लेखनकलामा विकास ल्याउन सकिने,

९.साहित्यका विविध विद्याहरुमा समेत लेखन क्षमता विकास गर्न सकिने,

१०.आदि, मध्य र अन्त्यको तारतम्य प्रस्तुत हुने,

११.शव्दभण्डार र वाक्यको विस्तार क्षमतामा वृद्धि

१२. व्याकरणत्मक त्रुटिहरुको निराकरण गर्न सजिलो,

१३.लेखन शैली बढाउन सहयोगी,

१४.लेखन चिन्ह तथा वर्णविन्यासगत त्रुटि निराकरणको लागि सहयोगी,

१५.विचार वा भावको स्वतन्त्र अभिव्यक्तिको लागि सरल माध्यम हुने ।

निष्कर्षः सत्य, तथ्य वा काल्पनिक विषयवस्तु अनुसार विषय शीर्षक चयन गरी त्यसै अनुसार छोटो, छरितो, खँदिलो र सङ्गठित तरिकाले गरिएको वाक्यहरुको गठबन्धन तथा गद्य बन्धनमा बाँधिने लेखन कार्य नै निबन्ध लेखन हो । यसवाट मौलिकता,सिर्जनात्मकता साथै लेखन कलाको विकास हुन्छ । यसको निरन्तर अभ्यासवाट लेखनमा हुने वर्णविन्यासीय तथा व्याकरणिय त्रुटिहरुको निराकरण गरी लेखाईमा शुद्धता र निखारपन ल्याउन सकिन्छ । निवन्ध लेखनको माध्यमवाट कथा, जीवनी जस्ता विविध लेख्य विद्याहरुको लेखन क्षमता विकास गर्न मदत पुग्दछ । त्यसैले निबन्ध लेखन कार्य तल्लो तहदेखि माथिल्लो तहसम्म नै गराउनु आवश्यक छ ।

२.४.३ निबन्ध लेखनको उद्देश्य

निबन्ध लेखनको मुख्य उदेश्य निबन्धगत सीप हाँसिल गर्नु हो । आफ्ना वस्तुतथ्यात्मक, भावनात्मक, वैचारिक आदि अभिव्यक्तिलाइ विस्तार पूर्वक प्रतिपादन गरेर सो प्रतिपादनलाई पूर्वापरत्रम मिलाई शृङ्खलाबद्ध रुपमा प्रस्तुत गर्ने सीप आर्जन गर्नु हो । विद्यार्थीहरुले माध्यमिक तहदेखि नै निबन्ध लेख्ने अभ्यास गर्दछन् र उच्च माध्यमिक तहमा आएर त्यसैको स्तरीकरणत्मक अभ्यास गर्दछन् । स्नातक र सो भन्दा माथिल्लो तहमा अझ बढी बिश्लेषणात्मक र भावनात्मक क्षमता विकास गर्ने दृष्टिकोण राखी निबन्ध लेखनको अभ्यास गराउनु पर्छ (शर्मा र पौडेल २०६०, १२८)।

निबन्ध लेखनको निरन्तर अभ्यासबाट लेखाई सीपको मात्र होइन भाषिक सीप तथा क्षमताको समेत विकास हुन्छ । यसवाट निम्न भाषिक क्षमताको विकास गर्न सकिने अपेक्षा गरिएको छ ।

- निबन्ध लेखनवाट कुनै पनि विषय क्षेत्र वा शिर्षकलाई लिएर आफ्ना विचार वा भावलाई मौलिक, स्वतन्त्र, सहज र सङ्क्षिप्त रुपमा प्रस्तुत गर्ने क्षमताको विकास हुन्छ ।
- यसवाट कुनै बिषयका वारेमा स्वतन्त्र ढंगले चिन्तन मनन गर्ने क्षमताको विकास हुन्छ ।
- यसले कुनै पनि बिषय शीर्षकका वारेमा आँफूले जानेका, सुनेका, पढेका, लेखेका र अनुभव गरेका कुराहरुलाई सन्दर्भ मिलाएर श्रृङ्खलाबद्ध रुपमा छोटो तर पूर्ण अभिव्यक्ति दिन सक्ने क्षमताको विकास गराँउछ ।
- निबन्ध लेखनका माध्यमवाट विभिन्न किसिमका साहित्यक र अन्य रचनाहरु स्तरीय र खँदिलो भाषामा लेख्ने तथा विभिन्न खालका अभिव्यक्ति र शैलीमा प्रस्तुत गर्ने क्षमताको विकास गराउछ ।
- यसका माध्यमवाट लेखाईमा शुद्धता, सतरीयता र स्पष्टता ल्याउनमा मद्दत पुग्ने हुँदा भाषिक समस्याहरु समाधान गर्न सकिन्छ । विद्यार्थीको लेखनमा भाषिक परिष्कार, निखारपन, पौढता तथा स्तरियता ल्याउनमा निबन्ध लेखनले मद्दत पुचाउछ । त्यसैले विभिन्न प्रयोजका लागि निबन्ध लेखन गराउन आवश्यक छ ।

२.४.४ निबन्ध लेखन र अनुच्छेद लेखनमा भिन्नता

निबन्ध लेखन र अनुच्छेद लेखन दुवै लेखनकलासँग सम्वन्धित कार्यक्रलापहरु हुन् । त्यसैले यी दुवैमा केही समानता र केही भिन्नता पनि पाईन्छन् । लेखाई सीपको विकास गर्न अनुच्छेद लेखनले सहयोग पुचाउदँछ । अनुच्छेद लेखन निबन्ध लेखनको आधारभूमी पनि हो । अनुच्छेद लेखनमा दक्ष नभई विद्यार्थीले निबन्ध लेखन तथा अन्य लेखन कार्यमा दक्षता हासिल गर्न सक्दैनन् । अनुच्छेद लेखन लेखन कलाको आधारभुत कार्यक्रलाप हो भने निबन्ध लेखन लेखन कलाको बिशिष्ट कार्यक्रलाप हो ।

मानव जीवनको विचारात्मक र भावनात्मक अभिव्यक्ति निबन्ध हो । यसले भाषिक सीपहरुको विकासमा मद्दत पुचाउछ । सिमीत घेराभित्र असिमीत विचार चियाउने र लगभग एक बँसाईमै पढिसकिने गधमय अभिव्यक्ति निवन्ध हो । रागात्मक पक्षको व्यवस्थित र संवेदित अनुभुतिका माध्यमवाट प्रस्तुत हुने निबन्ध विधा साहित्यको एक नविनतम् विधा हो । कुनै पनि विषयवस्तु प्रति गम्भीर चिन्तन गरी त्यससँग सम्वन्धित कुराहरुलाई सिलसिला मिलाएर एक अनुच्छेदमा प्रस्तुत गरिन्छ भने निबन्ध चाँहि उक्त कुराहरुलाई विभिन्न अनुच्छेदमा क्रमवद्ध रुपमा प्रस्तुत गरिन्छ । यसरी निवन्धको संरचना विभिन्न अनुच्छेदवाट निमार्ण हुन्छ । त्यसैले विद्यार्थीहरुमा लेखन कलाको विकास गराउन अनुच्छेद लेखन तथा निबन्ध लेखन सम्वन्धी कार्यकलापहरु गराउनु पर्छ । समय समयमा यस्ता लेखन कार्यहरु गराउनाले उनीहरुमा लेखन सम्वन्धी देखिएका समस्याहरुलाई कम गर्न सकिन्छ । लेखन अभ्यासकै माध्यमवाट अनुच्छेद लेखन तथा निबन्ध लेखनमा विशिष्ट सीप र दक्षता हासिल गर्न सहयोग मिल्दछ।

२.४.५ निबन्धका प्रकार

निबन्ध लेखनको विषय, प्रसङ्ग र सन्र्दभका आधारमा तथा विभिन्न किसिमका लेखन शैली र अभिव्यक्तिको भिन्नताले गर्दा निवन्ध र त्यसको लेखनमा विविधता पाईन्छ । यस सन्र्दभमा लेखनगत शैली तथा अभिव्यक्तिका आधारमा विभिन्न विद्वानहरले निबन्धका प्रकारको उल्लेख गरेका छन् । समग्रमा निवन्धका प्रकारलाई निम्नानुसार हेर्न सकिन्छ ।

१.बस्तुपरक निबन्ध

कुनै निश्चित शीर्षकलाई निबन्ध लेखनको विषय बनाई त्यसैसँग सम्वन्धित वास्तविक सत्य तथ्य कुरालाई वर्णनात्मकपारामा लेखिने निबन्ध वस्तुपरक निबन्ध हो । यसमा शीर्षकलाई केन्द्र बिन्दु

वनाई वर्णनात्मक शैलीमा त्यसको व्याख्या गरिएको हुन्छ । यसमा भाव वा विचारलाई त्यति महत्व दिइँदैन ।

२. आत्मपरक निबन्ध

निश्चित विषयलाई लिएर आफ्ना मनमा लागेका कुराहरुलाई म, हामी, आफू जस्ता सर्वनामका माध्यमवाट विचारको अभिव्यक्ति गरिने निबन्ध आत्मपरक निबन्ध हो ।

३. आख्यानात्मक निबन्ध

कुनै एक विषयवस्तु वा घटनालाई सिलसिला मिलाएर कथानक ढंगले प्रस्तुत गरिने निबन्ध नै आख्यानात्मक निबन्ध हो ।

४.भावपरक निबन्ध

कुनै विषय वा शिर्षकलाई मुख्य केन्द्रबिन्दु बनाई काल्पनिक ढंगले प्रस्तुत गरिने निबन्धलाई भावपरक निबन्ध भनिन्छ ।

५.तार्किक निबन्ध

कुनै विषय वा शिर्षकका बारेमा तर्कपूर्ण अभिव्यक्ति दिएको निबन्ध नै तार्किक निबन्ध हो । यसमा बौदिक, गहकिला र ओजपूर्ण विचारहरुलाई तार्किक शैलीमा प्रस्तुत गरिन्छ ।

६. विष्लेषणात्मक निबन्ध

कुनै एउटा विषयका वारेमा राम्रा र नराम्रा पक्षहरुको विश्लेषण गर्दै तथ्यपूर्ण निष्कर्ष समेत प्रस्तुत गरी लेखिने निबन्ध विश्लेषणात्मक निबन्ध हो ।

७.व्यङ्ग्यात्मक निबन्ध

कुनै विषय वस्तु वा शीर्षकप्रति व्यङ्ग्य भाव प्कट गरी लेखिने निबन्ध नै व्यङ्ग्यात्मक निबन्ध निबन्ध हो । यस्तो निबन्धमा अभिव्यक्त विचारलाई घुमाउरो तरिकाले व्यङ्ग्यात्मक रुपमा प्रस्तुत गरिएको हुन्छ ।

यसरी निबन्ध लेखन गर्दा आफ्नो विषय शीर्षकसँग मिल्दो कुनै एक प्रकारका निबन्ध लेखन कार्य गर्न सकिन्छ । माथिका सवै प्रकारका निबन्धले लेखनमा मौलिक स्वतन्त्र, संयमित र सन्तुलित विचार प्रस्तुत गर्न र लेखन कलाको विकास गर्न सहयोग पुचाउँछन् ।

२.४.६ निवन्धको संरचना

आदि, मध्य र अन्त्य भाग मिलेर निबन्धको संरचना बनेको हुन्छ ।जसको सङ्क्षिप्त चर्चा यँहा उल्लेख गरिएको छ ।

१.आदि भाग

यसलाई शीर्षक खण्ड पनि भन्न सकिन्छ । यो निवन्ध लेखनको प्रारम्भिक भाग हो । यसमा

निबन्धमा अभिव्यक्त गर्न खोजिएको कुराहरु मध्ये शीर्षकको परिचय स्वरुप गहन भावहरुलाई समेटेर एक अनुच्छेद लेख्नु पर्छ ।

२. मध्य भाग

यो विस्तार खण्ड हो । यसमा आवश्यकता अनुसार विषय वस्तुको वर्णन गरिन्छ। यो भाग निवन्ध लेखनको महत्वपूर्ण वा केन्द्रिय भाग हो । विषय वस्तुको बारेमा मुख्य कुराहरुलाई विस्तार गरी यस खण्डमा प्रस्तुत गरिन्छ । निवन्धमा व्यक्त गर्न खोजिएका सम्पूर्ण कुराहरु यसै खण्डमा स्वतन्त्र रुपमा लेखिनु पर्दछ । यस भागमा चार पाँच अनुच्छेदसम्म लेख्न सकिन्छ ।

३. अन्त्य भाग

यो भाग समापन खण्ड हो । यस भागमा विषयवस्तुका बारेमा अन्तिम निष्कर्ष प्रस्तुत गरिन्छ । अन्त्य भागलाई उपसंहार पनि भनिन्छ । उपसंहारमा दिईने निष्कर्ष सँगै निबन्ध टुङ्गिन्छ ।

२.४.७ निबन्धका तत्वहरु

निवन्ध निर्माणका लागि आवश्यक पर्ने कुराहरु नै निबनधका तत्वहरु हुन् । निबन्धका तत्वहरुका सम्वन्धमा भिन्न भिन्न मतहरु रहेको पाईन्छ । निबन्ध भित्र अनिवार्य रुपमा रहने कुराहरु यसका तत्वहरु रहेका छन् । जुन यस प्रकार छन्

१.विषयवस्तु

निबन्ध रचनाका लागि जीवन जगतवाट लिईएका सामाग्री नै विषयवस्तु हुन् । निबन्धको विषय प्रकृति, समाज, इतिहास, दर्शन, पुराण, धर्म,राजनीति,शिक्षा, लेखकका अनुभुति, अनुभव आदि हुन सक्छ । विषय वस्तु चयन गरिसकेपछि उक्त विषयवस्तुलाई कमवद्ध ढगंवाट सिलसिला मिलाई प्रस्तुत गर्नुपर्ने हुन्छ ।

निबन्धमा आदि, मध्य र अन्त्यगरी तीन खण्ड रहेका हुन्छन् । निबन्धको आदि भागमा विषय वा शीर्षकको चिनारी, मध्य भागमा विषयको वारेमा व्याख्या, विवेचना र विश्लेषण साथै अन्त्य भागमा सम्पूर्ण कुराको निचोड प्रस्तुत गरिन्छ । निबनधको विषय वस्तुहरु व्यापक भएपनि निश्चित ढाँचामा कमवद्ध तरिकाले पूर्णता दिनु आवश्यक हुन्छ ।

२. भाषा र शैली

लिखित वा मौखिक कुराको अभिव्यक्तिको माध्यम भाषा र उक्त अभिव्यक्ति प्रस्तुत गर्ने तरिका वा शैली हो । निबन्धमा गध भाषाको प्रयोग गरिन्छ । निबन्धमा प्रयोग गरिने भाषा सरल, सुगठित र स्तरिय हुन आवश्यक हुन्छ । त्यसैगरी निबन्ध प्रस्तुतिको शैली सरल र सरस हुनुपर्छ । निबन्धकारका अनुसार निबन्धको शैली फरक फरक हुन्छ ।भाव दृष्टिले संयत, भावुक र व्यङ्ग्य शैली हुन्छन् भने भाषाका दृष्टिकोणले व्यास र समास शैली रहेको हुन्छ ।

निबन्धमा प्रस्तुत गरिएको विषयवस्तु र भावलाई पकन सक्ने सरल, आकर्षक, सुगठित, सौन्दर्यपूर्ण आलङ्कारिक र विम्वातमक भाषाशैली हुनु आवश्यक छ ।

३.उद्देश्य वा प्रयोजन

लेखकले सहित्यको रचना गर्दा कुनै उदेश्य राखेर नै गरेको हुन्छ ।त्यस्तै निबनधकारको निबन्ध रचनाको मुख्य उद्देश्य कुनै पनि विषयको बारेमा सत्य तथ्य कुराको जानकारी गराउने हुन्छ । त्यस्तै आफ्ना निजी दृष्टिकोण तथा अनुभुतिहरुलाई पाठक समक्ष पुचाउने रहेको हुन्छ । निबन्धकारले निबन्धका माध्यमवाट आफ्ना धारणा विचार, मान्यता जीवन दर्शन आदिलाई पाठक सामु राख्ने काम गर्दछन् । यसरी निबन्धका विषयवस्तु, भाषाशैली र उदेश्य मुख्य तत्वका रुपमा रहेका हुन्छन् ।

२.४.८ निबन्धका बिशेषताहरु

निबन्ध शव्दको अर्थ राम्ररी बाध्ने काम हो । जीवन जगतका कुनै पनि विषयलाई सौन्दयपूर्ण ढंगले गद्य भाषामा लेखिएको र लघु आयाममा प्रकट गरिएको विचारलाई निबन्ध भनिन्छ । निबन्ध रचनाका मुख्य विशेषताहरु निम्नानुसार रहेका छन् ।

- कुनै पनि विषयमा सविस्तार लेखिनु र निबन्ध समाप्त हुँदा उक्त विषयमा जिज्ञासा वाँकी नरहनु

- कुनै पनि विषयमा सुनियोजित ढंगले लेखिनु र कसिलो एक सुत्रको हुनु,
- निश्चित उदेश्यले लेखिनु,
- प्रत्येक निबन्धहरुको प्रस्तुतिकरणमा भिन्नता रहनु,
- निबन्ध रचनाले ज्ञान बढाउने र स्वाद चखाउने काम गर्छ

२.४.९ निबन्ध लेखनमा ध्यान पुचाउनु पर्ने कुराहरु

१.जुन विषयमा निबन्ध लेखिने हो, त्यससँग सम्वन्धित बुँदाहरुको संकलन गर्ने । यस्ता बुँदाहरु आफ्नो अध्ययन, अनुभव, चिन्तन र कल्पनाका आधारमा तयार पार्ने ।

२.निबन्धको माग अनुसार सङ्कलित बुँदाहरुलाई छुट्याउने ।

३. हरेक बुँदाहरुलाई प्रभावकारी शैलीमा एक एक अनुच्छेद हुनेगरी विस्तार गर्ने ।

४.तयार पारिएका बुँदा र अनुच्छेदको खेस्रालाई साफी गरी अन्तिम रुप दिने ।

(लामिछाने र सुब्बा २०५७,३२२)।

निबन्ध लेखन सम्वन्धी कार्य तल्लो कक्षाका विद्यार्थीहरुका लागि त्यति उपयुक्त हुँदैन भने नि.मा.वि.र मा.वि. तहसम्मका विद्यार्थीहरुलाई निरन्तर रुपमा निबन्ध लेखन गराउनु उपयुक्त हुन्छ ।विद्यार्थीहरुको स्तर रुची क्षमता आदिको ख्याल राख्दै कमशःशैद्धान्तिक ज्ञान दिनु पर्छ । सर्न्दभ र परिवेश अनुसार माथि उल्लेखित बुँदाहरुमा आधारित रही निबन्ध लेखनको अभ्यास गराउनाले विद्यार्थीहरुको लेखन सीप विकासमा भाषिक तथा शैलीगत परिस्कार गर्न लेखाईमा निखारता, पौढता र स्तरियता ल्याउन सकिन्छ । विद्यार्थीहरुमा आत्ममूल्याङ्कन गर्ने भाषालाई शुद्ध रुपमा प्रस्तुत गर्ने, लेखन शैलीको मौलिकता वढाउने र सिर्जनात्मक लेखनको विकास गराउन समेत निबन्ध लेखनले मद्दत गर्छ ।

समग्रमा निबन्ध लेखन भन्नाले खास विचारहरुको श्रृङ्खलाबद्ध र सापेक्षतामा विभिन्न वाक्यहरु तथा अनुच्छेदहरुको सुसङ्गठित एकाईगत सङ्क्षिप्त भाषिक अभिव्यक्ति नै निबन्ध लेखन हो ।यस लेखनमा कुनै विषय शिर्षक वारे अनेक सुसम्बद्ध वाक्यहरुको रचना गरिन्छ । यो मौलिक र स्वतन्त्र लेखन भएकाले यसवाट सिर्जनात्मक लेखन कलाको विकास गर्न सकिन्छ । बिचारलाई सरल, सहज तरिकाले लेखेर प्रकट गरिने माध्यम निबन्ध लेखन भएकाले यसको निरनतर अभ्यासबाट लेखनमा शुद्धता र स्तरियता ल्याउन सकिन्छ । निबन्ध लेखनलाई आदि,

मध्यम र अन्त्यको तारतम्य मिलाई तीन चार अनुच्छेददेखि नौ-दश अनुच्छेदसम्मको विस्तारमा रचना गर्न सकिन्छ । अभिव्यक्तिगत सङ्क्षिप्तता र गहनता नै निबन्ध लेखनको महत्वपूर्ण विशेषता हो ।

निबन्ध लेखनको अभ्यासले लेखन सीप शैली, मक्षता वढाउनका साथै प्रश्नोत्तर, व्याख्या, समीक्षा,कथा, जीवनी, चिठी तथा निवेदन, प्रतिवेदन आदि लेखनमा सहयोग पुचाउछ । गध साहित्यका विविध विधा सिर्जना गर्नका लागि प्रारम्भिक जग निर्माण गर्न निबन्ध लेखन अत्यन्तै उपयोगी हुन्छ । यसवाट भाषिक परिष्कार गरी लेखनमा शुद्धता र स्तरीयता ल्याउन साथै मौलिक एवम् स्वतन्त्र चिन्तनको विकास गर्न सकिन्छ ।

निबन्ध विधासँग सम्बन्धित रहेर गरिएका उपर्युक्त सम्पूर्ण अध्ययनहरूसामुदायिक तथा निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरूका रुचि, क्षमता, आवश्यकता साथै पाठ्यक्रम अनुरुपताका आधारमा भाषा पाठ्यपुस्तकको अध्ययनसँग सम्बन्धित पाइयो । यी अध्ययनहरूले प्रस्तुत शोध तयार गर्नका लागि पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्ध विधाको जानकारी प्रदान गरेको, उक्त पुस्तकहरू विद्यार्थी अनुरुपका रहे नरहेका, भाषिक सीप शिक्षण गर्नमा निबन्ध विधाको महत्त्व आदि विषयमा जानकारी प्रदान गरी विशेष सहयोग पुऱ्याएका छन् ।

यस अध्ययनले भाषिक सीप विकास तथा भाषा शिक्षणका क्षेत्रमा महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नेछ । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण, शिक्षण प्रक्रिया र मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई समय सापेक्ष परिमार्जन गर्दै लैजान तथा भाषिक क्षमता सम्बन्धि कार्यका लागि मार्गदर्शक बन्ने छ । विशेष परिस्थिति र आवश्यकता अनुसार विद्यार्थीको मौखिक र लिखित अभिव्यक्ति क्षमता पहिचान गरी त्यसमा आवश्यक सुधार र परिमार्जन गर्न सम्बन्धित व्यक्ति तथा निकायहरूका लागि प्रस्तुत शोधकार्य सन्दर्भ स्रोतका रुपमा रहने छ । यसरी यस शोधकार्यसँग सम्बन्धित विषय क्षेत्रका समस्याको समाधान गर्नमा केन्द्रित रहेबाट पनि यसको औचित्य प्रष्ट हुन्छ ।

परिच्छेद - तीन

अध्ययन विधि

३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि

यस अध्ययनलाई गुणात्मक ढाँचामा क्षेत्रीय विधि वा प्रयोगात्मक विधिद्वारा सम्पन्न गरिने छ । यस अनुसन्धानलाई वस्तुगत बनाउने क्रममा जनसङ्ख्या पहिचान, प्रतिनिधि नमूना छनोट, तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि सामग्री निर्माण त्यसको पूर्व परीक्षणको कार्यान्वयन वा सङ्कलित तथ्याङ्कको व्याख्या, विश्लेषण र प्रस्तुतीकरण जस्ता सर्वेक्षणात्मक विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

३.२ जनसङ्ख्या, नमुना र नमुना छनोट रणनीति

कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन शीर्षक विद्यार्थीसँग प्रत्यक्ष रुपले सम्बन्धित छ भन्ने प्रष्ट हुन्छ । शैक्षिक सत्र २०७४ मा कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई प्रस्तुत अध्ययनका जनसङ्ख्याको रुपमा लिइएको छ । अध्ययनको प्रयोजन, समय,

लगानी आदिका कारणले सम्पूर्ण सीमाङ्कन क्षेत्र धनकुटा नगरपालिका भित्रका ६ ओटा विद्यालयका १०/१० जना गरी जम्मा ६० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना छनोट गरिएको छ ।

३.३ अध्ययनको क्षेत्र

शोधकार्यमा सम्पूर्ण जनसङ्ख्यालाई समावेश गराउन असम्भव भएकाले सम्पूर्ण विद्यार्थीको प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रतिनिधि नमुना छनोट गरिएको छ । धनकुटा नगरपालिका भित्रका ६ वटा विद्यालय श्री भाषा उच्च मा.वि. कागते, धनकुटा श्री गोकुण्डेश्वर मा.वि. धनकुटा, श्री त्रीवेणी मा.वि. धनकुटा र श्री बाल संसार मा.वि. धनकुटा, दिप इङ्गलिस वोर्डिङ्ग स्कूल र श्री तुलसी मेहर वोर्डिङ्ग स्कूल यी विद्यालय रहेका स्थललाई अध्ययनको क्षेत्रको रुपमा लिइएको छ ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन र तरिका

यो अध्ययनको उद्देश्य विद्यार्थीहरूको लेखन शैली अध्ययन गरी यसको परीक्षण साथै तथ्याङ्क सङ्कलन गर्नुपर्ने भएकाले सोही अनुरुपका सामग्री निम्न दुई स्रोतबाट सङ्कलन गरिएको छ ।

क) यस तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा पाठ्यक्रमले तोकेअनुरुप निर्धारित समय र विषयका आधारमा निबन्ध लेख्न प्रेरित गरिने छ । साथै सम्बन्धित भाषा विषयका शिक्षकलाई निबन्ध लेखनका महत्व र आवश्यकता सम्बन्धि विभिन्न अन्तरक्रिया समेत गरिएको छ ।

ख) द्वितीय स्रोतका रुपमा पाठ्यपुस्तक सन्दर्भ पुस्तकहरू पाठ्यक्रम, पुराना प्रश्नहरू तथा अघिल्ला बर्षहरूमा सम्पन्न शोधपत्रहरूलाई लिइएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

विषय शिक्षकहरूको सहयोगका साथै छनोट गरिएका विद्यालयमा प्रतिनिधि नमुनाका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई निर्धारित समय र शीर्षकहरूका आधारमा निबन्ध लेख्न प्रेरित गरिनेछ । प्रवेशीका परीक्षाको उत्तरपुस्तिका परीक्षण कुञ्जिकालाई आधार मानेर त्यस अनुरुप विषयवस्तुको परिचय ३,

वाक्यगठन २, भाषिक शुद्धता २, महत्व २, निष्कर्ष १ गरी जम्मा १०अङ्क निर्धारण गरिनेछ र निबन्धमा समावेश तत्वका आधारमा परीक्षण निर्धारण गरिएको छ ।

छनोट गरिएका विद्यालयका १०/१० जना विद्यार्थीहरूलाई २० मिनेटको समय सीमाभित्र सम्बन्धित विषयवस्तुमा निबन्ध तयार पार्न निर्देशन दिदै विद्यार्थीलाई निबन्ध लेख्न उत्प्रेरित गरिनेछ र प्राप्त नतिजालाई शोध निष्कर्षको आधारको रुपमा लिइएको छ ।

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण

यस शोधकार्यले पूर्णता प्राप्त गर्ने भनेको नै यसको विश्लेषणको आधारमा नै हो । तर यसको मापन प्रस्तुति र विश्लेषण गर्न कठिन हुन्छ । निबन्ध सामाजिक घटनाका आधारमा उब्जने विधा भएकाले सामाजिक घटनाको प्रकृति गुणात्मक रहने हुँदा अध्ययनमा जटिलता आएपनि निबन्धमा आवश्यक तत्वहरू रहे नरहेको वास्तविकता उदाहरण तथा स्पष्ट नियमहरूको उपस्थितिमा निबन्ध लेखनको गुणलाई मापन गरिएको छ ।

प्रस्तुत अध्ययनको शीर्षक लेखन कलासँग सम्बन्धित भएकाले तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा प्राप्त निबन्धका उत्तरपुस्तिकालाई गुणात्मक विश्लेषण गरी दुई समुहमा वर्गीकरण गरिने छ । तथ्याङ्क विश्लेषणका क्रममा सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूले निबन्धमा आवश्यक तत्वहरूको प्रयोग गरी निबन्ध लेखे नलेखेको हेरिनेछ । किनभने निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन कार्य सम्पन्न गर्न सङ्कलन गरिएका अधिकांश तथ्याङ्कहरू गुणात्मक नै हुन्छन् । निबन्ध लेखन कार्य सम्पन्न गर्नका लागि कुनै शीर्षकमा निबन्ध लेख्न लगाइनेछ । निबन्धको परिचय, विशेषता, महत्व, निष्कर्ष, मौलिकता, भाषिक शुद्धताको आधारमा निबन्ध लेख्न लगाइ त्यसलाई निष्कर्षमा लैजाने कार्य गरिएको छ ।

परिच्छेद-चार
नतिजाको व्याख्या एवम् विश्लेषण

निबन्ध लेखनको पर्याप्त विकास र विस्तार गर्न अध्यनीयतहका विद्यार्थीहरुको उक्त कार्य सम्बन्धी वास्तविकता पत्ता लगाउन कुनै पनि विषयमा आफ्ना विचारहरु के कति प्रकट गर्न सक्छन भन्ने सन्दर्भमा विद्यार्थीहरुको क्षमता पहिचान गरी अध्येताद्धारा तोकिएको समय सीमा तथा निर्देशन र अध्ययनको उद्देश्य बमोजिम प्रतिनिधि नमुना छनौट गरी निबन्ध लेखन गराईयो । यस क्रममा अनुसन्धानका लागि छानिएको विषयवस्तु वा शीर्षक विद्यार्थीको स्तर र क्षमता अनुसार के कति उपयुक्त छ छैन भनी पत्ता लगाउन सर्वप्रथम कक्षा नौ का दश जना विद्यार्थीहरुलाई महिला शिक्षाको आवश्यकता शीर्षक दिई निवन्ध लेख्न लगाई पूर्व परीक्षण गरियो । पूर्वपरीक्षणको सफलता पश्चात धनकुटा जिल्लाका ६ वटा विद्यालयका ६० जना विद्यार्थीहरुलाई 'पर्यटन' शिर्षक दिई निवन्ध लेखिएका उत्तरपुस्तिकाहरुलाई प्रक्रियागत रुपमा जाँच गरियो । यस क्रममा सर्वप्रथम उत्तरकुन्जिका बनाई

विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखनमा विषयवस्तुको संयोजन,प्रस्तुतिकरण, भाषिक शुद्धता, विचारको शृङखलाक्रम आदि विभिन्न पक्षलाई आधारमानि उत्तरपुस्तिका परीक्षण गरियो र निष्कर्ष निकालियो ।

निबन्ध लेखनका पूर्णपरीक्षण गर्ने क्रममा धनकुटा जिल्लाको कक्षा ९ का १० जना विद्यार्थीहरुलाई निवन्ध लेख्न लगाई संरचना, विषयवस्तुको संयोजन प्रस्तुतीकरण, भाषिक शुद्धता जस्ता कुराहरुलाई आधारमानी समग्र सिपको परिक्षण गरियो । यसका लागि जम्मा पाँच अंकलाई आधार बनाएर तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिवाट प्रतिशत निर्धारण गरेर परीक्षणको आधार तयार गरिएको छ । निबन्ध लेखनका लागि 'पर्यटन' शीर्षक उपयुक्त रहेको देखिन्छ । शोध अध्ययनका लागि नमुना छनोटमा परेका विद्यालयहरु निम्नानुसार छनः-

१. धनकुटा जिल्लाका सरकारी विद्यालयहरु

-त्रिवेणी मा.वि., धनकुटा न.पा.-७

-श्री भाषा मा.वि. कागते धनकुटा न.पा.-६

-श्री गोकुण्डेश्वर मा.वि. सिरानवजार धनकुटा न.पा.-६

२. धनकुटा जिल्लाका निजी विद्यालयहरु

-श्री वाल संसार आवासीय मा.वि.धनकुटा न.पा.-६

-श्री तुलसीमेहर इङ्गलिस वोर्डिङ स्कुल धनकुटा न.पा.-७

-श्री दीप इङ्गलिस वोर्डिङ स्कुल धनकुटा न.पा.-६

यस अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी, वैज्ञानिक र व्यवहारिक बनाउन तथा यसको विधि प्रक्रियालाई विश्वसनीय र बैधताको कसीमा पुऱ्याउन गणितीय तथ्याङ्क बिधिवाट निवन्ध लेखनको परिणाम निकाली व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत निबन्ध लेखन क्षमतालाई समग्रमा निबन्धको संरचना, संयोजन, प्रस्तुतकिरण, शुद्धता चिन्ह प्रयोगको आधारमा विश्लेषण गरेर निष्कर्ष निकाल्ने प्रयास गरिएको छ ।

स्तम्भ रेखा चित्रको आधारमा विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थितिलाई ६ वटै विद्यालयका विद्यार्थीहरुको समग्र प्रप्ताङ्कलाई छुट्टा छुट्टै प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१ संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना

तालिका नं. १

विद्यार्थीहरुको समग्र प्राप्ताङ्क

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत	कैफियत

१	श्री त्रिवेणी मा.वि., त्रिवेणी धनकुटा न.पा.-७	६८	२०	
२	श्री भाषा मा.वि. धनकुटा न.पा.-६	५८	१७.६	
३	श्री गोकुण्डेश्वर मा.वि. धनकुटा न.पा.-६	६०	१७.६५	
४	श्री बाल संसार आवासिय मा.वि. धनकुटा -६	४८	१४.११	
५	श्री तुलसीमेहर इङ्गलिस वोर्डिङ धनकुटा-७	५०	१४.७४	
६	श्री दीप इङ्गलिस वोर्डिङ स्कुल धनकुटा -६	५६	१६.४७	
	जम्मा	३४०	१००	

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिकाको अध्ययनवाट के पत्ता लगाउन सकिन्छ भने ६ वटा विद्यालयहरुमा प्रति विद्यार्थी १० पूर्णाङ्क दिईएकोमा १० जना विद्यार्थीको समग्र प्राप्ताङ्कलाई १०० पूणाङ्मा ढाल्दा प्रति विद्यालय विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जहाँ त्रिवेणी मा.वि. ले ६८ (२०%) ,भाषा मा.वि. ले ५८ (१७.१७%),गोकुण्डेश्वर मा.वि. ले ६०(१७.६५%) बाल सञ्चार मा.वि. ले ४८ (१४.११), तुलसी मेहरले ५० (१४.७४%) र दीप वोर्डिङले ५६ (१६.४७%) अङ्क प्राप्त गरेका छन् ।

४.१.१ तालिकाको आधारमा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति

तालिका नं. २

प्राप्ताङ्क	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी संख्या	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी संख्या
०-२	३	४
२-४	७	१२
४-६	१२	९
६-८	७	४
८-१०	१	१
जम्मा	३०	३०

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिका (स्तम्भमा) संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयको समग्र अध्ययनबाट सरकारी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको भन्दा निजी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता कमजोर रहेको पाईयो ।

यसरी समग्र सूचकहरूलाई आधार मान्दा सरकारी र निजी दुवै समूहका विद्यार्थीहरुमा समूहगत रूपमा तुलना गर्दा निजी विद्यालयको तुलनामा सरकारी विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूको निबन्ध लेखन क्षमता बढी भएको पाईयो ।

त्यस्तै १० पुणाङ्को निबन्ध लेखनमा ०-२ अङ्क लयाउने सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी संख्या ३ रहको छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी संख्या ४ रहेको छ ,२-४ अङ्क प्राप्त गर्ने सरकारी विद्यालयका विद्यार्थी संख्या ७ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थी संख्या १२ रहेको छ । त्यस्तै ४-६ अङ्क प्राप्त गर्ने सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी संख्या १२ रहेको छ भने निजी विद्यालयको विद्यार्थी संख्या ९ रहेको छ । त्यस्तै ६-८ अङ्क प्राप्त गर्ने सरकारी विद्यालयको विद्यार्थी संख्या ७ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थी संख्या ४ रहेको छ । त्यस्तै ८-१० अङ्क प्राप्त गर्ने सामुदायिक विद्यालयको विद्यार्थी संख्या १ रहेको छ भने संस्थागत विद्यालयको विद्यार्थी संख्या १ रहेको छ ।

४.२ लैङ्गिकताको आधारमा निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन

तालिका नं.३

	सामुदायिक विद्यालयका वि.सं.		सस्थागत विद्यालयका वि. सं.	
प्राप्ताङ्क	छात्र	छात्रा	छात्र	छात्रा
०-२	१	२	१	२
२-४	६	९	६	८
४-६	५	३	५	४
६-८	२	१	३	१
८-१०	१	०	०	०
जम्मा	१५	१५	१५	१५

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिकाको अध्ययन गर्दा जम्मा ६० जना विद्यार्थीहरुमा ३० जना छात्र र ३० जना छात्रा रहेका छन् । त्यस्तै सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने १५ जना छात्र र १५ जना नै छात्रा रहेका छन् भने

संस्थागत विद्यालयमा पनि १५ जना छात्र र १५ जना छात्रा रहेका छन् । त्यस्तै ०-२ अङ्क प्राप्त गर्ने सामुदायिक विद्यालयका छात्रको संख्या १ रहेको छ भने छात्राको संख्या २ रहेको छ । त्यस्तै २-४ अङ्क प्रप्त गर्ने सरकारी विद्यालयका छात्रको संख्या छ रहेको छ भने छात्राको संख्या ९ रहेको छ । ४-६ अङ्क प्राप्त गर्ने सरकारी विद्यालयका छात्रको संख्या ५ रहेको छ भने छात्राको संख्या ३ रहेको छ । त्यस्तै ६-८ अङ्क प्राप्त गर्ने सामुदायिक विद्यालयका छात्रको संख्या २ रहेको छ भने छात्राको संख्या १ रहेको छ त्यस्तै ८-१० अङ्क प्राप्त गर्ने सामुदायिक विद्यालयका छात्रको संख्या १ रहेको छ भने छात्राको संख्या ० रहेको छ । त्यस्तै संस्थागत विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुमा०-२ अङ्क प्राप्त गर्ने छात्रको संख्या १ रहेको छ भने छात्राको संख्या २ रहेको छ । त्यस्तै २-४ अङ्क प्राप्त गर्ने संस्थागत विद्यालयका छात्रको संख्या छ रहेको छ भने छात्राको संख्या ८ रहेको छ । त्यस्तै ४-६ अङ्क प्राप्त गर्ने निजी विद्यालयका छात्रको संख्या ५ रहेको छ भने छात्राको संख्या ४ रहेको छ । त्यस्तै ६-८ अङ्क प्राप्त गर्ने संस्थागत विद्यालयको छात्रको संख्या ३ रहेको छ भने छात्राको संख्या १ रहेको छ । त्यस्तै ८-१० अङ्क प्राप्त गर्ने संस्थागत विद्यालयको छात्र/छात्राको संख्या ० रहेको छ ।

तालिकाको अध्ययन बाट सामुदायिक वा संस्थागत दुवै विद्यालयका छात्राहरु भन्दा छात्रहरूमा निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको पाईएको छ ।

४.२.१ छनौटमा परेका प्रत्येक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निवन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन

तालिका नं.४

श्री त्रिवेणी मा.वि. श्रीवानी धनकुटा

क.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	संजीव पराजुली	७	७०
२	अमृत तामाङ	४	४०
३	नवीन श्रेष्ठ	९	९०
४	कला राई	५	५०
५	बिजय वोगटी	७	७०
६	निमा शेर्पा	६	६०
७	तीर्थराज कार्की	७	७०
८	विष्णु सुवेदी	८	८०
९	अन्जु श्रेष्ठ	८	८०

१०	सोनी खत्री	७	७०
जम्मा		६८	६८

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिकाको अध्ययनवाट के पत्ता लगाउन सकिन्छ भने विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्न जम्मा १० पूर्णाङ्कको निवन्ध दिइएकामा प्रति विद्यार्थीको समग्र प्रप्ताङ्कलाई १०० पूर्णाङ्कमा (प्रतिशत)ढाल्दा श्री त्रिवेणी मा.वि.का विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जँहा संजीव पराजुलीले ७ (७०%) अङ्क ,अमृत तामाङ्ले ४(४०%) अङ्क, नवीन श्रेष्ठले ९ (९०%) अङ्क, कला राई ५ (५०%) अङ्क, विजय वोगटी ७ (७०%) अङ्क, निमा शेर्पा ६ (६०%) अङ्क, तिर्थराज कार्की ७ (७०%)अङ्क विष्णु सुवेदीले ८(८०%) अङ्क, अन्जु श्रेष्ठले ८(८०%) अङ्क र सोनी खत्रीले ७ (७०%) अङ्क प्राप्त गरेका छन् ।

तालिका नं.५

श्री भाषा मा.वि. कागते, धनकुटा-६

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	सुमित्रा बोहोरा	२	२०
२	सिर्जना राई	६	६०
३	सुमन ढकाल	७	७०
४	कल्पना श्रेष्ठ	४	४०
५	रुपा राई	७	७०
६	प्रवीन क्षेत्री	८	८०
७	रवीन खड्का	७	७०
८	सरस्वती लिम्वु	५	५०
९	सन्तोष राना	८	८०
१०	आशा श्रेष्ठ	६	६०
जम्मा		५८	५८

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिकाको अध्ययनवाट के पत्ता लगाउन सकिन्छ भने विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्न जम्मा १० पूर्णाङ्कको निबन्ध दिइएकोमा प्रति विद्यार्थीको समग्र प्रप्ताङ्कलाई १००पुर्णाङ्कमा (प्रतिशत)ढाल्दा श्री भाषा मा.वि. कागतेका विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जँहा सुमित्रा वोहोराले २(२०%) अङ्क, सिर्जना राईले ६(६०%) अङ्क, सुमन ढकालले ७ (७०%) अङ्क, कल्पना श्रेष्ठ ४ (४०%) अङ्क, रुपा राईले ७ (७०%) अङ्क, प्रविन क्षेत्रीले ८(८०%) अङ्क, रविन खड्काले ७(७०%)अङ्क,सरस्वती लिम्वुले ५(५०%) अङ्क, सन्तोष रानाले ८(८०%) अङ्क र आशाश्रेष्ठले ६(६०%) अङ्क प्राप्त गरेका छन् ।

तालिका नं.६

श्री गोकुण्डेश्वर मा.वि. सिरान बजार धनकुटा ६

क.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	मनिषा पाण्डे	६	६०
२	सागर आले	४	४०
३	सुरज प्रधान	८	८०
४	सपना न्यौपाने	२	२०
५	देवेन्द्र थापा	७	७०
६	राजु राई	४	४०
७	आशा मगर	७	७०
८	मनु राई	७	७०

९	सरोज खवास	८	८०
१०	रन्जु अधिकारी	७	७०
जम्मा		६०	६०

स्रोत: स्थलगत अध्ययन २०७४

माथि दिईएको तालिकाको अध्ययनवाट के कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ भने विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नका लागि जम्मा १० पूर्णाङ्क दिईएकोमा प्रति विद्यार्थीको समग्र प्राप्ताङ्कलाई १०० पूर्णाङ्कमा ढाल्दा श्री गोकुण्डेश्वर मा.वि. का विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जँहा मनिषा पाण्डेले ६(६०%) अङ्क, सागर आलेले ४ (४०%) अङ्क, सुरज प्रधानले ८ (८०%) अङ्क, सपना न्यौपानेले २ (२०%) अङ्क, देवेन्द्र थापाले ७ (७०%) अङ्क, राजु राईले ४(४०%) अङ्क, आशा मगरले ७(७०%) अङ्क, मुनु राईले ७(७०%) अङ्क, सरोज खवासले ८(८०%) अङ्क र रन्जु अधिकारीले ७ (७०%) अङ्क, प्राप्त गरेका छन् ।

तालिका नं.७

श्री बालसंसार आवासिय मा.वि.

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	सुबोध श्रेष्ठ	७	७०
२	प्रकाश राई	५	५०
३	दीपा कटुवाल	२	२०
४	सपना प्रधान	३	३०
५	सुमन कार्की	७	७०
६	राम दाहाल	५	५०

७	हीरा वि.क.	२	२०
८	नरेश लिम्वु	८	८०
९	अनिता बराल	६	६०
१०	अस्मिता राई	३	३०
जम्मा		४८	४८

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथि दिइएको अध्ययनवाट के पत्ता लगाउन सकिन्छ भने विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नका लागि जम्मा १० पूर्णाङ्कको निवन्ध दिइएकोमा प्रति विद्यार्थीको समग्र प्राप्ताङ्कलाई १०० पूर्णाङ्कमा ढाल्दा श्री बालसंचार आवासिय मा.वि.का विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जँहा सुवोध श्रेष्ठले ७(७०%)अङ्क, प्रकाश राईले ५(५०%)अङ्क, दीपा कटुवालको २(२०%) अङ्क, सपना प्रधानले ३ (३०%) अङ्क, सुमन कार्कीले ७ (७०%) अङ्क, राम दाहालले ५(५०%) अङ्क, हिरा वि.क.ले २ (२०%) अङ्क, नरेश लिम्वु ८ (८०%) अङ्क, अनिता बरालले ६ (६०%) अङ्क र अस्मिता राईले ३ (३०%) अङ्क प्राप्त गरेका छन् ।

तालिका नं.८

श्री तुलसी मेहर इङ्गलिस वोर्डिङ् स्कुल धनकुटा

क्र.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	सम्झना राई	३	३०
२	राजु मगर	५	५०
३	सबिता बि.क.	२	२०
४	कल्पना पराजुली	५	५०

५	उमेश विष्ट	७	७०
६	उषा नेपाली	५	५०
७	सरोज श्रेष्ठ	८	८०
८	सुमन मगर	६	६०
९	उमा नेपाल	५	५०
१०	कृष्ण अधिकारी	४	४०
जम्मा		४८	४८

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिकाको अध्ययनवाट विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नका लागि जम्मा १० पूर्णाङ्कको निबन्ध दिईएकोमा प्रति विद्यार्थीको प्राप्ताङ्कलाई १०० पूर्णाङ्कमा ढाल्दा श्री तुलसी मेहर इङ्गलीस वोर्डिङ स्कुलका विद्यार्थीले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जँहा सम्झना राईले ३ (३०%) अङ्क, राजु मगरले ५ (५०%) अङ्क,सविता वि.क.ले २(२०%) अङ्क, कल्पना पराजुलीले ५(५०%) अङ्क,उमेश बिष्टले ७ (७०%) अङ्क,उषा नेपालीले ५ (५०%) अङ्क,सरोज श्रेष्ठले ८(८०%) अङ्क, सुमन मगरले ६(६०%) अङ्क,उमा नेपालले ५(५०%) अङ्क र कृष्ण अधिकारीले ४(४०%) अङ्क प्राप्त गरेका छन् ।

तालिका नं.९

श्री दीप इङ्गलिस बोर्डिङ स्कुल धनकुटा ६

क.सं.	विद्यार्थीको नाम	प्राप्ताङ्क	प्रतिशत
१	समिर खत्री	४	४०
२	नवीन श्रेष्ठ	२	२०
३	रीतु कार्की	७	७०

४	देशराज राई	४	४०
५	नविन पाण्डे	५	५०
६	सपना भट्टराई	५	५०
७	रमा विष्ट	८	८०
८	संदिप मगर	७	७०
९	सुमिता नेपाली	६	६०
१०	समग्र प्रधान	८	८०
जम्मा		५६	५६

स्रोतः स्थलगत अध्ययन २०७४

माथिको तालिकाको अध्ययनवाट के कुरा पत्ता लगाउन सकिन्छ भने प्रति विद्यार्थी १० पूर्णाङ्कको निबन्ध लेखन कार्यका लागि प्रति विद्यार्थी १० पूर्णाङ्क दिईएकोमा एक जना विद्यार्थीको सम्रग प्रप्ताङ्कलाई १००पूर्णाङकमा ढाल्दा श्री दीप इङ्लिस वोर्डिङ स्कुल धनकुटाका विद्यार्थीहरुले प्राप्त गरेको अङ्कलाई स्पष्ट रुपमा देखाउने प्रयास गरिएको छ । जँहा समिर खत्रिले ४(४०%) अङ्क,नवीन श्रेष्ठले २(२०%) अङ्क, रीतु कार्कीले४(४०%) अङ्क, नविन पाण्डेले ५(५०%) अङ्क,सपना भट्टराईले ५(५०%) अङ्क, रमा बिष्टले ८(८०%) अङ्क,संदिप मगरले ७(७०%) अङ्क,सुमिता नेपालीले ६(६०%) अङ्क र संगम प्रधानले ८(८०%) अङ्क प्राप्त गरेका छन् ।

४.३ कक्षा ९ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता सम्वन्धी कमी कमजोरीहरुः

जुनसुकै कार्यमा सफलता प्राप्त गर्नका लागि एकल प्रयास भन्दा सामुहिक प्रयास नै महत्वपूर्ण मानिन्छ । त्यस्तै अनुसन्धान कार्य पनि व्यक्तिको एकल प्रयासले मात्र सफल र प्रभावकारी बन्न सक्दैन । जसका लागि सम्वद्ध पक्षको सहयोग र सहकार्य जरुरी हुन्छ ।

माध्यमिक शिक्षा परिक्षाको सङ्घारमा रहेका कक्षा नौ का विद्यार्थीहरुले आँफूलाई ज्ञात भएको बिषयमा कम्तीमा २५०/३०० शब्दको निवन्ध लेख्न सक्षम हुनेछन् भन्ने माध्यमिक तहको उदेश्य रहेपनि हाम्रा अधिकाशं विद्यार्थीहरुमा उत्त उदेश्य कमै मात्रामा पूरा हुन्छ । यो तथ्य प्रस्तुत सोध कार्यको अध्ययन क्षेत्रभित्र परेका विद्यार्थीहरुमा समेत देख्न पाईयो। भनाईको तात्पर्य के हो भने कक्षा नौ मा अध्यययनरत विद्यार्थीहरुले निबन्धलेखन कार्य गर्दा विभिन्न किसिमका भाषिक त्रुटिहरु गर्दछन् । कुनै पनि विषय र सन्र्दभ अनुसार शव्द चयन गर्दा उपयुक्त पदावलीको प्रयोग तथा वाक्य गठन दर्गा गर्ने गल्तीहरलाई लिन सकिन्छ त्यस्तै कर्ता, कर्म र कियाको तालमेल मिलाउन नसक्नु, कर्ता अनुसार कर्म र किया तथा आदराथी शब्दको प्रयोग गर्न नजान्नु, बिभिन्न सन्दर्भ, प्रसङ्ग र परिवेश तथा आफ्ना अनुभवका घटना क्रमलाई क्रमबद्ध र शिलशिलाबद्धरुपमा प्रस्तुत गर्न नजान्नु,उक्त कुरालाई एकै अनुच्छेदमा राख्नु जस्ता थुप्रै कमजोरीहरु निवन्ध लेखनमा पाईन्छ ।

विद्यार्थीहरूमा निवन्ध लेखनमा कमजोरीहरु देखिनाका कारणहरु :

- शिक्षकहरु कोर्ष पूरा गर्नपट्टि बढी तल्लिन रहनु
- विद्यार्थीहरुमा नेपाली भाषा आफ्नै भाषा रहेकाले त्यती ध्यान नदिदा पनि हुन्छ भन्ने मनोवृतिको विकास हुनु ।
- नेपाली विषय र नेपाली शिक्षण प्रति हेर्ने दृष्टिकोण नकारात्मक हुनु ।
- तालिम प्रापत शिक्षकको अभाव साथै सेवाकालीन र पुनरर्ताजगी तालिम अभाव हुनु ।
- शिक्षक निर्देशिकाको उचित प्रयोग नगरिनु ।
- शिक्षणमा भाषाका चारवटै सीपको प्रयोग नगरिनु ।
- बोध सिपलाई मात्र प्रथमिकता दिनु ।
- अतिरिक्त क्रियाकलापहरु कम गरिनु र त्यसमा पनि निबन्ध लेखन, अनुच्छेद लेखन जस्ता प्रतियोगिता कम गरिनु ।

- कक्षा कार्य र गृहकार्यमा निबन्ध लेखनको त्यति प्रयोग नगरिनु ।
- विद्यालयले गणित, अंग्रेजी, विज्ञान जस्ता विषयमा मात्र बढी ध्यान दिनु र नेपाली विषयमा कसैको ध्यान नजानु आदी समस्याहरु निबन्ध लेखनमा देखिएका छन् । यि समस्याहरु निवन्ध लेखनमा रहेका छन् ।

४.४ निबन्ध लेखन सम्वन्धी कमी कमजोरीहरुको निराकरणको लागि निम्न अनुसारका शैक्षणिक उपायहरू अपनाउन सकिन्छ :

निबन्ध लेखन कार्यलाई व्यवीस्थत ढंगले अगाढी वढाउन विद्यालय भित्र र बाहिर विविध लेखन कार्यकलापमा विद्यार्थीहरुलाई सहभागी गरानु पर्छ । कक्षा भित्र र वाहिरका गतिविधिमा समेत दैनिक, साप्ताहिक, मासिक, त्रैमाशिक,अर्धवार्षिक तथा वार्षिक रुपमा अनुलेखन, श्रुतिलेखन, निबन्ध, प्रबन्ध , जीवनी, वादविवाद, टिप्पणी, शाराशंलेखन, वक्तृत्व तथा प्रतिवेदन लेखन जस्ता महत्वपूर्ण कार्यक्रमहरु प्रतियोगितात्मक रुपमा संचालन गरी विद्यार्थीहरुलाई सहभागी गराउनु पर्छ । त्यस्तै अतिरिक्त क्रियाकलाप अन्तरगत नाचगान ,शैक्षिक भ्रमण, वनभोज, स्वास्थ्य शिविर, वार्षिक उत्सव जस्ता कार्यक्रममा प्रत्यक्ष संल्गन गराई आँफूले देखे भोगेका घटनाहरुको शिलशिला मिलाई निबन्ध लेख्न लगाई सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थीलाई पुरस्कृत गरेमा लेखन सीप विकासमा मद्दत पुग्छ ।

कक्षा कार्य गृहकार्यको रुपमा समेत निबन्ध लेखनको उपयोग गराउनु पर्छ । यसरी विद्यार्थीको लेखनलाई शिक्षकले परिक्षण गरी लेख्य चिन्ह सम्वन्धी, वर्ण विन्यास, संरचना शब्दचयन सम्वन्धी त्रुटीहरुलाई औल्याई सचेतता पूर्वक सुधार गर्न विद्यार्थीहरुलाई निर्देशन दिने हो भने लेखाईसँग सम्वन्धित समस्याहरुलाई क्रमश निराकरण गर्न सकिन्छ । निबन्ध लेखनलाई भाषिक सिप विकासको साथै साहित्य सिर्जनाको प्रमुख आधार मानेर उच्च तहसम्म नै यस कार्यक्रमहरु गराउदैं लैजानु पर्छ ।

निबन्ध लेखन सम्बन्धी कमीकमजोरीको निराकरणको लागि निम्न अनुसारका शैक्षणिक उपायहरु अपनाउन सकिन्छ ।

- भाषाका अन्य सिपहरु जस्तै लेखाई सिप पनि महत्वपूर्ण भएकाले भाषा पाठ्यपुस्तकमा पर्याप्त मात्रामा लेखन कला सीप सम्वन्धी उपयुक्त र उपयोगी हुने खालका विषयवस्तुहरु चयन गरिनु पर्दछ ।
- नेपाली भाषा र शिक्षण प्रति हेरिने दृष्टिकोण सकारात्मक हुनुपर्छ ।
- नेपाली भाषा पढाउने शिक्षक तालिम प्राप्त हुनुका साथै नेपाली बिषयमा विशिष्टीकरण गरेको हुनु पर्छ ।
- विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरु गराई त्यसलाई अनुच्छेदमा लेख्न लगाउनु पर्छ यसवाट निवन्ध लेखनको विकास हुन्छ ।
- शिक्षकले कक्षा शिक्षण गर्दा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग गरी शिक्षण गनुपर्छ ।
- नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा भाषाका चारवटै सीप (सुनाई, बोलाई, पढाइ, लेखाई) को प्रयोग गर्नु पर्छ ।
- विद्यार्थीहरुको लेखाई सिप विकासमा सहयोग पुचाउने र उनीहरुलाई सक्रिय बनाउने खालका अतिरिक्त कियाकलापहरुको सञ्चालन गरी उत्कृष्टलाई पुरस्कारको समेत व्यवस्था गरिनु पर्छ ।

  यि विभिन्न शैक्षणिक उपायहरू अपनाएर लेखन सम्बन्धी कमी कमजोरीहरलाई निराकरण गर्न सकिन्छ ।

४.५ प्राप्ति तथा साराशं

४.५.१ प्राप्ति

प्रस्तुत 'धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकमा शोधकार्य पूरा गर्नका लागि राखिएका प्रत्येक उदेश्यको अध्ययन, अनुसन्धान तथा विश्लेषणवाट प्राप्त गरिएका तथ्यलाई यँहा प्राप्तिको रुपमा लिईएको छ । जसलाई निम्न अनुसार अनुच्छेदमा उल्लेख गरिन्छ ।

यस अनुसन्धान पूरा गर्न पहिलो उदेश्यका रुपमा कक्षा नौ मा अध्ययनरत ३/३ वटा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु रहेको छ । यँहा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको पहिचान गर्नु रहेको छ । यँहा संस्थागत विद्यालयको भन्दा सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता उच्च (

राम्रो) रहेको छ । सरकारी विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुले संस्थागत विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरु भन्दा वढी अङ्क ल्याएका छन् ।यस अध्ययनमा ३/३ वटा सामुदायिक र सस्थागत विद्यालयहरुको तुलना गर्दा जस्तै:सरकारी विद्यालय त्रिवेणी मा.वि. का १० जना विद्यार्थीको जम्मा प्राप्ताङ्क ६८, भाषा मा.वि.को जम्मा प्राप्ताङ्क ५८ र गोकुण्डेश्वर मा.वि. को ६० रहेको छ। त्यस्तै संस्थागत बिद्यालय बालसंसार आवासीय मा.वि. का १० जना विद्यार्थीहरुको जम्मा प्राप्ताङ्क ४८, तुलसी मेहर वोर्डिङका १० जना विद्यार्थीहरुको जम्मा प्राप्ताङ्क ५० र दीप वोर्डिङ्का १० जनाको जम्मा प्राप्ताङ्क ५६ रहेको छ । यसरी समग्र सुचकलाई आधार मान्दा संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु भन्दा सरकारी विद्यालयमा अध्ययरत विद्यार्थीहरुको निवन्ध लेखन क्षमता वढि रहेको छ।

त्यस्तै यस अनुसन्धान पूरा गर्न दोस्रो उदेश्यका रुपमा लैङ्गिकताको आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको स्थिति पत्ता लगाउनु रहेको छ। यस अध्ययनमा छात्राहरु भनदा छात्रहरुमा निबन्ध लेखन क्षमता राम्रो रहेको पाईएको छ । सामुदायिक वा संस्थागत दुवै खालका विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुमा छात्राहरु भन्दा छात्रहरु निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको छ ।

त्यस्तै यो अनुसन्धान पूरा गर्न तेस्रो उदेश्यका रुपमा विद्यार्थीहरुमा देखिएका निवन्ध लेखन सम्वन्धी कमीकमजोरीहरु पहिचान गर्नु रहेको छ यस अध्ययनवाट थुप्रै कमी कमजोरीहरु पत्ता लगाईएको छ । जस्तै नेपाली विषय र शिक्षण प्रति हेर्ने दृष्टिकोण नकारात्मक हुनु, शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग नगरी शिक्षण प्रति हेर्ने दृष्टिकोण नकारात्मक हुनु, शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग नगरी शिक्षण गर्नु, भाषा शिक्षण गर्दा पठन सिपलाई मात्र जोड दिनु, लेखाई सीपको विकास गरायनु, विद्यार्थीहरुमा लेखाई सम्वन्धी अभ्यासहरु कम मात्रामा गराउनु अतिरिक्त क्रियाकलापमा लेखन सम्वन्धी फियाकलापहरु नगराउनु जसले गर्दा निवन्ध लेखनमा समस्या उत्पन्न भएको निष्कर्ष यस अध्ययनबाट प्राप्त भएको छ।

त्यस्तै यस अनुसन्धानलाईपूरा गर्ने चौथो उदेश्यमा निबन्ध लेखनमा देखा परेका कमी कमजोरीको निराकरणको लागि आवश्यक शैक्षणिक उपायहरुको पहिचान गर्नु रहेको छ ।यस अधययनमा निबन्ध लेखनका कमी कमजोरीहरुको निराकरणको लागि कक्षा कार्य र गृहकार्यका रुपमा समेत निबन्ध लेखनको उपयोग गर्नुपर्ने नेपाली भाषा र शिक्षण प्रति हेरिने दृष्टिकोण सकारात्क हुनुपर्ने, विद्यालयमा अतिरिक्त क्रियाकलाप गरी त्यसलाई अनुच्छेदमा लेख्न लगाउने जसले गर्दा लेखन सीपको विकास गर्न मद्दत मिल्छ , शिक्षकहरुले कक्षा शिक्षण गर्दा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग गरी शिक्षण

गर्नुपर्ने सवै भाषिक सिपको प्रयोग गरी कक्षा शिक्षण गर्नुपर्ने जसले गर्दा लेखाई सिपको विकासमा सहयोग पुग्छ भन्ने निष्कर्ष निकालिएको छ । यसर्थ वर्तमान समयमा पनि भाषिक सीपमा निबन्ध बिधा उपयुक्त रहेको पाईयो ।

४.५.२ सारांश

प्रस्तुत सोधमा गरिएको अध्ययनवाट प्राप्त भएका कुरालाई यँहा सारांशका रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ । कक्षा नौ मा अध्ययन गर्ने सामुदायिक र सस्थागत विद्यालयको विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलना गर्दा संस्थागत बिद्यालयको विद्यार्थीहरु भन्दा सरकारी विद्यालयमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुमा निबन्ध लेखन क्षमता वढि रहेको छ । त्यस्तै लैङ्गिकताका आधारमा छात्रा भन्दा छात्रहरुमा निबन्ध लेखन क्षमता वढि रहेको र विद्यार्थीहरुमा लेखाई सम्वन्धी अभ्यासहरु कम गराउनु, नेपाली विषय र शिक्षण प्रति हेर्ने दृष्टिकोण नकारात्मक हुनु, भाषा शिक्षण गर्दा पठन सीपलाई मात्र जोड दिनु शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग नगरी शिक्षण गर्नाले निवन्ध लेखनमा समस्या आएको छ । यसको समाधानको लागि कक्षा कार्य र गृहकार्यको रुपमा समेत निबन्ध लेखनको प्रयोग गर्नुपर्ने, शिक्षण गर्दा शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग गरी शिक्षण गर्नुपर्ने, लेखाई सम्वन्धी अभ्यासहरु वढि गराउने, कमजोर विद्यार्थीहरुलाई थप कक्षा र पृष्ठपोषणको व्यवस्था मिलाउने आदि उपायहरु अपनाएर निबन्ध लेखन सम्वन्धि समस्याहरुलाई समाधान गर्न सकिन्छ । अतः वर्तमान समयमा पनि भाषिक सीप विकासका दृष्टिले निबन्ध विधा उत्तिकै महत्वपूर्ण र उपयुक्त रहेको छ ।

परिच्छेद-पाँच
निष्कर्ष र सुझावहरू

५.१ निष्कर्ष

धनकुटा जिल्लाका कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताका बारेमा गरिएको यस सोध अध्ययनमा अनुसन्धानका क्रममा प्राप्त परिणाम अनुसन्धानकै क्रममा यस सोध कार्यसँग सम्वन्धित विभिन्न पक्षसँग गरिएको कुराकानी, छलफल र अन्तरक्रियाका आधारमा निम्न बमोजिम निष्कर्ष निकालिएको छ ।

कक्षा नौ मा अध्ययनरत बिद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखनको सीपलाई समग्र रुपमा दृष्टिगट गर्दा लेखनको स्तर मध्यम देखिन्छ ।

कक्षा नौका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन मध्यम स्तरको रहेता पनि विधार्थीहरुको लेखन क्षमतालाई विभिन्न आधारहरु (जस्तै बिषयवस्तुको संयोजन, प्रस्तुतिकरण, भाषिक शुद्धता, लेख्य चिन्हको प्रयोगवाट परीक्षण गर्दा विद्यार्थीको लेखाईमा विभिन्न खालका त्रुटि वा कमजोरीहरु रहेको पाईयो ।

शोध अध्ययनका क्रममा सामुदायिक र सस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरुको निवन्ध लेखन क्षमताको अध्ययनमा निजी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरु भन्दा सामुदायिक विद्यालमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको पाईयो । जस्तै सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरुको जम्मा प्राप्ताङ्क त्रिवेणी मा.वि.को ६८, भाषा मा.वि. को ५८ र गोकुण्डेश्वर मा.वि.को ६० रहेको छ भने सस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरुको जम्मा प्राप्ताङ्क बाल संसार आवासिय मा.वि.को ४८ तुलसी मेहर वोर्डिङ्को ५० र दीप इङ्गलिस वोर्डिङ्को ५६ रहेको

यस शोध अध्ययनमा छात्र र छात्राहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा छात्राहरुको भन्दा छात्रहरुको निबन्ध लेखन क्षमता उच्च रहेको पाईयो । जस्तै १० पूर्णङ्कको निबन्ध लेखनमा उच्च अङ्क ६-८ ल्याउने छात्र ५ जना र छात्रा २ जना मात्र रहेका छन् त्यस्तै ८-१० अङ्क प्राप्त गर्ने छात्र १ जना रहेका छन् भने छात्रा ० रहेका छन् । यसवाट छात्राहरु भन्दा छात्रहरुमा निबन्ध लेखन क्षमता राम्रो रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

- यस सोध कार्यका लागि नमुना छनोटमा परेका ६० जना विद्यार्थीहरुको सम्रग लेखनलाई हेर्दा अधिकांश विद्यार्थीको निबन्ध लेखनका कममा अपनाउने प्रक्रिया
- (अनुच्छेद परिवर्तन, बिषयवस्तुसँग सम्वन्धित शव्द चयन, लेखाईका शिलशिला आदी) का बारेमा थाँहा नभएको पाईयो ।
- समग्र विद्यार्थीको निवन्ध लेखनमा क्षमता मध्यम स्तरको रहेता पनि छनोटमा परेका कक्षाका उत्कृष्ट विद्यार्थीको लेखन भने उच्च रहेको पाईयो ।
- निबन्ध लेखनका कममा प्रयोग हुने लेख्य चिन्हहरु र वर्णविन्यासको स्थितिलाई हेर्दा पूर्णविराम चिन्हको प्रयोगमा बढि सक्षम देखिएता पनि अल्पविराम, पदयोग, पदवियोग आदिको प्रयोगमा विद्यार्थीहरुको निकै कमजोरी रहेको पाईयो ।
- अध्ययनका क्रममा विद्यालयका शिक्षक विद्यार्थीहरुसँग गरिएको अन्तरक्रियाबाट के निष्कर्षमा पुग्न सकिन्छ भने शिक्षकहरु कोर्ष पूरा गर्न पट्टि र विद्यार्थीहरु उत्तीणाङ्क प्राप्त गर्न पट्टी ध्यान दिनाले निबन्ध लेखनमा विद्यार्थीहरु कमजोर रहेको देखिन्छ ।
- विद्यालयले गणित, अङ्ग्रेजी, विज्ञान जस्ता विषयमा मात्र बढी ध्यान दिनु यस्ता विषयमा कोचिङ कक्षाको व्यवस्था हुनु तर नेपाली विषयमा कसैको ध्यान नजानु ।
- नेपाली विषय र शिक्षणप्रति हेर्ने दृष्टिकोण नकारात्मक हुनु र तालिम प्राप्त शिक्षकको अभाव हुनाले पनि लेखाई सीपको विकासमा विद्यार्थीहरु कमजोर रहेका छन् ।
- लेखाई क्षमता कमजोर भएमा विद्यार्थीहरुलाई थप पृष्ठपोषण र थप कक्षाको अभावका कारण निबन्ध लेखन क्षमता कमजोर रहेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।
- यस सोध कार्यमा कमजोर विद्यार्थीहरुलाई थप कक्षाको व्यवस्था गर्नुपर्ने शिक्षक तालिम प्राप्त हुनुपर्ने, भाषा शिक्षण गर्दा शिक्षकककले सवै भाषिक सीपको प्रयोग गरी शिक्षण गर्नुपर्ने, शिक्षकले शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोग गरी शिक्षण गर्नुपर्ने, शिक्षक र विद्यार्थी दुवैले नेपाली विषयलाई गहन विषयको रुपमा लिनुपर्ने निष्कर्ष निकालिएको छ ।

५.२ सुझाव

यस अनुसन्धान कार्यलाई प्रभावकारी, वैज्ञानीक र व्यवहारिक बनाउन तथा यसको विधि र प्रक्रियालाई विश्वसनिय र वैधताको कसीमा पुचाउन गणितिय तथ्याङ्क विधिवाट निबन्ध

लेखनको परिणाम निकाली व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । यसका लागि विद्यार्थीहरुले निबन्ध लेखनमा प्राप्त गरेको प्राप्ताङ्कको आधारमा निष्कर्ष निकालिएको छ । माध्यमिक तह भनेको सुनाई, बोलाईका साथै पढाई र लेखाईतर्फ अग्रसर हुने तह भएकोले पर्याप्त मात्रामा लेखनकला सम्वन्धी उपयुक्त हुने खालका विषयवस्तुहरु चयन गरिनु पर्छ भने नीति निर्माताहरु जो छन् तिनिहरुले नेपालको विविध जात जाति, भाषाभाषी, वर्ग, धर्म संस्कार, संस्कृति, कार्यन्वयन तहमा शिक्षक, विद्यार्थी,अभिवावक आदिको सक्रिय सहभागिता रहनु पर्छ भने यसको उचित कार्यान्वयन भए नभएको र प्रभावकारिताको सनदर्भमा आवश्यक अनुसन्धान हुनु पनि आवश्यक छ ।

५.२.१ नीतिगत तहका लागि सुझाव

नेपाली भाषा विषयलाई सबै समक्ष प्रभावकारी बनाउनका लागि हरेक क्षेत्रमा रहेका व्यक्तिहको आवश्यकतालाई सम्वोधन गरिनु पर्छ । मुख्यतः भाषिक सीप विकासको क्षेत्रमा केन्द्रित रहेर आवश्यकता अनुरुप पाठ्यक्रम निर्माण प्रक्रियामा ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने हुन्छ । नीति निर्माताहरुले कार्यान्वयन पक्षसँग सम्वन्धित भएर पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने हुन्छ । बहुभाषिक,बहुधार्मिक,बहुसाँस्कृतिक, विविधतायुक्त नेपालमा स्थानीय आवश्यकतालाई आत्मसाथ गर्ने कुरामा निति निर्माताहरु पछि हट्नु हुदैन । मुख्यतः नीतिगत तहका लागि निम्न सुझावहरु रहेका छन् ।

- स्थानीय आवश्यकतालाई ध्यानमा राखेर सबैलाई उपयोगी हुने पाठ्यक्रम निमार्णमा ध्यान पुचाउनु पर्छ ।
- नेपाली भाषा पढाउने शिक्षक तालिम प्राप्त हुनुका साथै नेपाली विषयमा विशिष्टता हाशिल गरेको हुनुपर्छ र समय समयमा सेवाकालिन तालिमको व्यवस्था गरी समसामयिक सन्दर्भका विषय सम्वन्धी ज्ञान प्रदान गर्ने व्यवस्था गरिनु पर्छ ।
- यो तह सुनाई बोलाई मात्र नभएर पढाई लेखाई तर्फ अग्रसर हुने तह भएकाले विषयवस्तुलाई सही दृष्टिकोणले प्रर्याप्त मात्रामा लेखन कलासम्वन्धी उपयुक्त हुने खालका विषयवस्तुहरु चयन गरिनु पर्छ ।
- व्याकरण शिक्षणलाई सैद्धान्तिक रुपमा नभईकन कार्यमुलक ढंगले पाठ्यक्रममा समावेश गरिनु पर्छ ।

- नेपाली मातृभाषी व्यक्तिलाई नै नेपाली विषय शिक्षकको रुपमा पठनपाठनको जिम्मेवारी दिने व्यवस्था गरिनु पर्छ ।

५.२.२ अभ्यास तहका लागि सुझाव

यस तहका शिक्षक, विद्यार्थी, अभिभावक र समुदाय सबैको सक्रिय सहभागिता हुनुपर्छ ।

जसका लागि निम्न कुरामा जोड दिनुपर्छ

- विद्यार्थीहरुको लेखाई सीपको विकासका लागि निबन्ध लेखन क्रियाकलाप तर्फ जोड दिनु पर्छ ।
- विद्यार्थीहरुको लेखाई सीप विकासमा सहयोग पुचाउने र उनीहरुलाई सक्रिय बनाउने खालका अतिरिक्त क्रियाकलापहरुको सञ्चालन गरी उत्कृष्टलाई पुरस्कारको समेत व्यवस्था गर्नुपर्छ।
- नेपाली विषयलाई सजिलो विषय मानेर यसको औपचारिक अध्ययन अध्यापनप्रति हेलचेकाई गर्ने प्रवृतिलाई कम गर्नु पर्छ ।
- परम्परागत रुपको घोकन्ते र अल्छी शिक्षणको परिपाटीलाई त्यागेर भाषिक सीपगत आधारमा शिक्षण गर्ने प्रवृत्तिको विकास गर्नु पर्छ ।
- विविध भाषिक पृष्ठभूमीका बालबालिकाहरु विद्यालयमा आउने भएकाले उनीहरुलाई स्तरीय भाषिक सीप शिक्षणका लागि पनि निबन्ध लेखन क्रियाकलाप संचालन गराउनु पर्छ ।
- विद्यार्थीहरुलाई महत्वपूर्ण ठाँउको अवलोकन, शैक्षिक भ्रमण गराई आफ्ना अनुभवहरुलाई समेटेर अनुच्छेद देख्न लगाउनु पर्छ । यसवाट निवन्ध लेखन कलाको विकास हुन्छ ,
- भाषा शिक्षणका क्रममा अनिवार्य रुपले शिक्षक निर्देशिकाको प्रयो गर्ने बानी बसाउनु पर्छ । त्यसमा दिईएको निर्देशनको आधारमा सैद्धान्तिक पक्षहरुलाई व्यवहारिक रुप दिदै शिक्षणमा लागु गर्नुपर्छ ।
- नेपाली भाषा विषयमा भए गरेका महत्वपूर्ण सूचना तथा जानकारीहरु माध्यमिक नेपाली शिक्षकले समयमानै प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाउन आवश्यक देखिन्छ ।

५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव

- निती निर्माताहरुलाई आवश्यक सरसल्लाह एवम् सुझावहरु प्रदान गर्ने कार्य अनुसन्धान तहमा गरिन्छ ।

- निबन्ध विधामा भईरहेका तथा पहिले भएका अनुसन्धानको अध्ययनगरी भावी अनुसनधनका लागि सही मार्ग निर्देश गर्ने ।
- माध्यमिक तहका विद्यार्थीमा भाषिक सिप विकास गराउन कुन कुन क्षेत्रमा कस्ता कस्ता विषयवस्तु समेटिएका निबन्ध समावेश गर्न बाञ्छनीय हुन्छ सो सम्वन्धमा खोज अनुसन्धान गर्न सकिने
- निबन्ध विधामा विद्यार्थीहरुको रुचिको पहिचान गरी विद्यार्थीकै सहभागितामा निवन्धका विषयवस्तुको खोज तथा छनौट गर्न सकिने। यदी रुचिका विषय भए भाषिक सीप विकास बढी उपयोगी हुने
- वर्तमान परिप्रेक्ष्यमा कक्षा नौ मा राखिएका निवन्ध र त्यसका आधारमा भाषिक सीपको मूल्याङ्कन गर्न राखिएको अभ्यास खण्ड एमव शव्दभण्डार, कार्यमूलक व्याकरण, उचारण र हिज्जे, सिर्जनात्मक अभ्यास भाषिक सीप विकासका दृष्टिले कतिको उपयुक्त तथा सान्दर्भिक छन् सोको अध्ययन एवम् विश्लेषण गरी सुझाव प्रस्तुत गर्न सकिने

५.३ भावी अनुसन्धानका लागि शोध शीर्षक

१.कक्षा नौ मा अध्ययनरत नेपाली मातृभाषी र गैर नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीहरुबीच निबन्ध लेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन ।

२.कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको अनुच्छेद लेखन क्षमता सम्वन्धी अध्ययन ।

३.निजी विद्यालयका कक्षा आठ पूरा गरेका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमता सम्वन्धी अध्ययन ।

४.सामुदायिक र निजी विद्यालयका कक्षा चारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको अनुलेखन क्षमताको तुलनात्मक अध्ययन ।

५. कक्षा नौ मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको बुँदा रिर्पोट सम्वन्धी अध्ययन ।

६. कक्षा पाँचमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको श्रुति लेखन क्षमताको अध्ययन ।

७.कक्षा चारमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको चित्र वर्णन क्षमताको अध्ययन ।

८. छनोट र स्तरका आधारमा कक्षा नौ मा राखिएका निबन्ध विद्याको विश्लेषण

अतः माथिका शीर्षकमा जुनसुकै तहका कक्षामा समाविष्ट निबन्ध विधासँग सम्वन्धित विषय क्षेत्रमा रहेर अध्ययन अनुसन्धान गर्न सकिन्छ ।

सन्दर्भसूची

शिवाकोटी गोपाल (२०७२) , नेपालको संविधान , पैरवी प्रकाशन

निरौला, दिपकबाबु (२०६२) ***'कक्षा नौ पुरागरेका विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन'***,अप्रकाशित शोधपत्र काठमाडौँ, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग,त्रि.वि.

दौल्याल,रणबहादुर (२०६४) ***'कञ्चनपुर जिल्लाका कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन'*** अप्रकाशित शोधपत्र काठमाडौँ, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग,त्रि.वि.

त्रिताल,बुलबुला (२०६६) **'कक्षा सातमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको अनुच्छेद लेखन क्षमताको अध्ययन'** अप्रकाशित शोधपत्र, धनकुटा, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस

ढकाल,शान्ता (२०६६) ***'धनकुटा जिल्लामा कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन',*** अप्रकाशित शोधपत्र, धनकुटा, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस

भण्डारी, पारसमणी र अन्य (२०६४),**'नेपाली गद्य र नाटक'**, काठमाडौँः विद्यार्थी पुस्तक भण्डार

सुवेदी लालनाथ (२०५८) तीन वर्षे स्नातकतहको अनिवार्य नेपाली विषयको कार्यशाला गोष्ठी, भद्रपुरमा प्रस्तुत कार्यपत्र, झापा

चौलागाई, योगमाया (२०६८) ***'कक्षा आठका नेपाली विमातृभाषी विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको*** अप्रकाशित शोधपत्र ***अध्ययन',*** अप्रकाशित शोधपत्र, धनकुटा, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस

बराल, अनिता (२०६७) **'धरान नगरक्षेत्रका माध्यमिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको निबन्ध लेखन क्षमताको अध्ययन',** अप्रकाशित शोधपत्र, मोरङ, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

शार्मा, केदारप्रसाद र माधवप्रसाद पौडेल (२०६०)***'नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण'*** काठमाडौं :न्यु हिरा बुक्स इन्टरप्राइजेज कीर्तिपुर

खुलाल, सुरक्षा (२०७३) *'कक्षा आठको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक २०६३ र २०७२ मा प्रबन्ध विधाको तुलनात्मक अध्ययन',* अप्रकाशित शोधपत्र, मोरङ, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

लिम्बु, बेलबहादुर (२०७३) *'कक्षा दशको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट निबन्धहरुको अध्ययन',* अप्रकाशित शोधपत्र, धनकुटा, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस

सुबेदी तीर्थकुमारी (२०७३) '***कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको जीवनी लेखन क्षमताको अध्ययन' ,*** अप्रकाशित शोधपत्र, धनकुटा, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, धनकुटा बहुमुखी क्याम्पस

दाहाल, सुनिता (२०७३) *'कक्षा एघारको सवैको नेपाली पाठ्यपुस्तकको निबन्ध विधामा समाविष्ट शब्दभण्डारको प्रकार्यपरक अध्ययन', ,* अप्रकाशित शोधपत्र, सुन्दरहरैचा -मोरङ, स्नातकोत्तर तह ,शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस

लामिछाने, यादवप्रकाश र वेगेन्द्र सुब्बा (२०५७) *'माध्यमिक तहको नेपाली व्याकरण र रचना'* काठमाडौँ : आठराई प्रकाशन पुतलीसडक

त्रिभुवन विश्वविद्यालयद्वारा सम्बन्धनप्राप्त
Affiliated to Tribhuvan University

सुकुना बहुमुखी क्याम्पस
SUKUNA MULTIPLE CAMPUS

सुन्दरहरैंचा नगरपालिका, मोरङ, नेपाल
SUNDARHARAINCHA MUNICIPALITY, MORANG
प्रदेश नं.१ नेपाल
Province No.-1, Nepal
स्थापित : २०४८ (1992)
QAA Certified by UGC, Nepal

पत्र संख्या :
चलानी नम्बर :
मिति : २०७५/०९/..

श्रीमान् ....

....

विषय : आवश्यक सहयोग सम्बन्धमा ।

उपर्युक्त सम्बन्धमा यस क्याम्पसको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा नेपाली विषय लिई अध्ययन गर्ने विद्यार्थी गीता भट्टराईलाई थेसिस लेखनका लागि विभिन्न विद्यालयबाट विवरण लिनु पर्ने भएकाले यहाँको शैक्षिक संस्था/विद्यालयबाट आवश्यक सहयोग पुऱ्याइदिनुहुन सिफारिसका साथ अनुरोध छ ।

....
क्याम्पस प्रमुख

(०२१- ५४५६१७) 021-545617
E-Mail: sukunac@yahoo.com
(०२१- ५४५७१७) 021-545717,
Website: www. sukuna.edu.np
फ्याक्स: (०२१-५४५७१७) 021-545717
Noticeboard: 1618021545717

परिशिष्ट 'क'

नमुना छनोटमा परेका विद्यालयका नेपाली विषयका शिक्षकहरुसँगको अन्तर्कियामा निम्नानुसार प्रश्नहरुमा छलफल गरियो :

१. कक्षा नौका विधार्थीमा निबन्ध लेखनेको महत्व के छ र यसको आवश्यकता कतिको छ ?

२. यस कक्षाका विधार्थीहरुलाई निबन्ध लेखनले के कस्ता फाइदा पुऱ्याउछ ?

३. निबन्ध लेखनमा विधार्थीहरुको उत्साह तपाईको प्रयास र विधालयको सहयोग के कस्तो रहेको छ ?

४. एउटै कक्षामा छात्र र छात्रको निबन्ध लेखन क्षमतामा के कस्ता भिन्नता पाउन सकिन्छ ?

५. निबन्ध लेखनमा विधार्थीहरुको अधिकांश त्रुटि गर्ने क्षेत्रहरु कुन कुन हुन् ?

६. विधार्थीहरुको लेखन सम्बन्धी त्रुटि निदानका लागि के कस्ता उपायहरु अपनाउन सकिएला ?

७. विधार्थीहरुलाई निबन्ध लेखनमा अभिप्रेरित गर्न के कस्ता सुझाव दिनुहुन्छ ?

परिशिष्ट 'ख'

निबन्ध मूल्याङ्कन तालिका

निबन्ध लेखन गराइसकेपछि उत्तरपुस्तिकाहरु परीक्षण गर्ने क्रममा विषय विशेषज्ञ, शोध निर्देशक, सम्बन्धित नेपाली शिक्षकहरुसँग छलफल गरी निम्न अनुरसार उत्तरकुन्जिका तयार पारियो । त्यसपछि विद्यार्थीको निबन्धलाई विभिन्न आधारहरुमा अङ्कन गरी योगफल निकाली प्राप्ताङ्क निकालियो । जसलाई नमुनाको रुपमा निम्न अनुसार देखाउन सकिन्छ :

विद्यालयको नाम : त्रिवेणी मा.वि., धनकुटा

क.स.	विद्यार्थीको नाम	बिषयवस्तुको परिचय	वाक्यगठन	भाषिक शुद्धता	महत्व	निष्कर्ष	जम्मा
		३	२	२	२	१	१०
१.	संजिव पराजुली	२	१.५	१.५	१	१	७

परिशिष्ट ७

६/१०

पर्यटन

मान्छे खान लगाएर पाएर मात्र सन्तुष्ट हुने प्राणी होइन। सोच्ने मुटु हो भने मान्छे ~~जिज्ञासा~~ नै जिज्ञासाले भरिएको स्वयम् मान्छे ब्रह्माण्ड हो यो ब्रह्माण्डको सारा रहस्यलाई बुझ्न चाहन्छ र यी बुझाइलाई अरूको मनलाई हस्तान्तरण गरेर मात्र विश्राम गर्न चाहन्छ। त्यसैले घुमफिर जस्तो रुचि कहाँ कहिले नाप्दै नदी जस्तै अविरल मन्द गति आनन्दित हुँदै अरूको अनुभव बटुल्न र जिज्ञासाहरूलाई शान्त पार्न अरूको प्रत्यक्ष लक्ष्य हुन्छ। के पहाड, के मधेस के गाउँ, के शहर जुन पूर्व विभिन्न नवीन स्थलहरूको भ्रमण गर्नु पर्यटन हो भने आनन्दप्राप्ति तथा विविध ज्ञानको आर्जन पर्यटनको लक्ष्य हो।

पर्यटनले मान्छेलाई विकासमा समाहित हुने प्रेरणा प्रदान गर्छ। भ्रमण तर्फ उत्सुक नभएको मान्छेको मस्तिष्क सङ्कीर्ण हुन्छ। त्यसको आकृति ~~क~~ आफू बसेको कुवालाई नै विश्व ब्रह्माण्ड ठान्छ, भन्छन्। के बाहिर निस्कन पाइला कस्तो प्रकारको अनुभव गर्दो हो? यस मोडमा प्रति पाइ नियम ~~अनुभव गर्दा हो? यस~~ लाग्छ हुन्छ कि नयाँ एउटै समाजमा मात्र बसिरहेको मानिसको जीवनमा गति हुँदैन र गतिविहीन मान्छे पिउँदो लाश हुन्छ। उसले संसारलाई बुझ्न सक्दैन। ~~~~ चाहे साहित्यकारले आफ्नो कृतिलाई पूर्णता दिन होस्, चाहे इतिहास सर्वेक्षकले ऐतिहासिक तथ्यको खोजी गर्न होस्, चाहे भूगोलविद्ले कुनै भौगोलिक स्थलको विवरण प्रदान गर्नका लागि होस् सम्भावनाहरू हेर्नको भ्रमण गर्नुपर्छ अन्यथा इतिहासको पिरलो अभिव्यक्ति सार्थक र जीवन सजीव हुँदैन। आनन्द प्राप्तिका लागि होस् या स्वास्थ्यका लागि यस औपचारिक ज्ञानका लागि गरिने शैक्षिक भ्रमण सबैका लागि पर्यटन महत्वपूर्ण हुन्छ। फेरि,

पढेका वा सुनेका कुराभन्दा देखेका वा भोगेका कुराहरू ज्यादा प्रभावकारी हुन्छन् र स्मरणमा आउँछन्। यस अर्थमा पनि पर्यटनको महत्व अविस्मरणीय हुने छ।

सत्य र असत्यमा चार अङ्गुलको मात्र फरक छ भनेर एक दिन वीरबलले अकबरलाई भनेछन् रे। त्यो कसरी भन्दा वीरबलले हात पूरै फैलाएर आँखा र कानको बीचको दूरी चार अङ्गुल मात्र भएको बताउँदै भने अरे - आफ्नै आँखाले देखेको कुरो सत्य हुन्छ भने सुनेको कुरो असत्य। यसैले पर्यटन सत्यलाई आफैंले आत्मसात गर्ने माध्यम हो र जीवनलाई प्रेरणाको सर्वभन्दा ठूलो आधार। श्री ५ बडामहाराजाधिराज पृथ्वीनारायण शाहले भनेका छन्: नेपाल चार जात छत्तीस वर्णको साझा फूलबारी हो। यस अनुसार विश्व भने ठूलो फूलबारी हुन्छ। पर्यटन व्यवस्थाको अभावमा संसारका फुलेका यी फूल जस्ती संस्कृतिको ~~सु~~ वास र ~~संसारका~~ ~~सु~~ सौन्दर्यपान गर्न हामी सक्षम हुँदैनौं र संसारका मानिसहरू रीतिरिवाजको अध्ययनबिना मानव सत्यको चित्रण पनि असम्भव हुन्छ। मानिस आफ्नो संस्कृति र सभ्यताअनुसार सत्यको आफ्नै किसिमले व्याख्या र विश्लेषण गर्छ। नेपालको सन्दर्भमा हेर्दा पनि विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने सबैभन्दा ठूलो हतियार पर्यटन नै भएको छ र यो हाम्रा विदेशमा भएका नेपालीहरूको संस्कृति बुझ्न पनि सहयोगी सिद्ध हुन्छ। यसले ~~बेरोजगारी~~ बेरोजगारी समस्याको समाधान गर्ने एउटा राम्रो आधार पनि यो हुन सक्छ।

विश्व संस्कृतिसँग परिचय गराउने, स्वदेश तथा

६/१०

विदेशका विभिन्न भूमिकाहरुको ज्ञान दिलाउनुका साथै मनोरञ्जनात्मक आदि उत्साह पर्यटनले सुयोग जुटाइदिन्छ। काम गर्दा ~~थकित~~ थाकेको दिमागलाई पनि विश्रान्ति दिलाएर र आनन्दको अनुभव गराउने तथा विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने र देशमा भएको बेरोजगारीलाई केहि हदसम्म समाधान पनि गर्ने हुनाले पर्यटन विकासका लागी अति आवश्यक छ र महत्वपूर्ण छ। यसैले पर्यटनको विकास गरी सबैले आफ्नो राष्ट्रलाई विकास गरी सबैले आफ्नो राष्ट्रलाई विकासको उच्च शिखर तिर लै जाने कोशिस गरौं।

नाम - अनिता बराल
विद्यालय - बालकल्याण आवासीय माध्यमिक

३/१०

नाम - यमकला राई

विद्यालयको नाम - तुलसीमेहर इङ्गलिस बोर्डिङ स्कुल

कक्षा - नौ

पर्यटन

पर्यटन भनेको कुनै पनि देश विदेशबाट आउने व्यक्तिहरू लाई भनिन्छ। हाम्रो देशले २०११ लाई पर्यटन वर्षको रूपमा मनाएको छ। पर्यटन दुई किसिमका हुन्छन्: (१) आन्तरिक २ (२) बाह्य आन्तरिक पर्यटक भन्नाले आफ्नै देश भित्र घुम्न आउने पर्यटकलाई भनिन्छ। भने बाह्य पर्यटक भन्नाले विदेशबाट घुम्न आउने पर्यटकलाई भनिन्छ। अझ धेरै पर्यटक भित्र्याउनका लागि हाम्रो देशले विभिन्न सेवा सुविधा उपलब्ध गराउनु पर्छ अनि हाम्रो देशलाई शान्त स्वावलम्बर हरावरा बनाउनु पर्छ। यसको लागि विभिन्न किसिमका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु पर्छ। जस्तै यातायातको सुविधा, सञ्चारको सुविधा, स्वास्थ्य सुविधा आदि उपलब्ध गराउनु पर्छ।

हाम्रो देश धार्मिक दृष्टिले धनी मुलुक हो। हाम्रो देशमा विभिन्न किसिमका जातजातिहरू पाइन्छन्। पर्यटकले हाम्रो देशको रितिरिवाजलाई अन्य देशमा फैलाउने र आफ्नो देशमा नभएको रितिरिवाजलाई अन्य देशबाट पाइने पाउन सकिन्छ। हाम्रो देशमा धेरै नदी भएकाले जलविद्युतको सम्भावना पनि धेरै छ र त्यस्तै हिमाल धेरै भएकाले हिमाल आरोहण गर्नेको संख्या पनि धेरै रहेको छ। हाम्रो देश बुद्धको जन्म भएको देश भएकाले बुद्धको जन्मस्थान हेर्न पनि धेरै पर्यटक आउने गर्दछन्।

८/१०

पर्यटन

कुनै पनि देशको भ्रमण गर्ने व्यक्तिलाई पर्यटक भनिन्छ। पर्यटकसँग सम्बन्धित विभिन्न सुविधाहरु सेवा शुल्क र त्यससम्बन्धी व्यवसायलाई पर्यटन व्यवसाय भनिन्छ। संसारका सम्पूर्ण देशहरुमा आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटक प्रशस्तै पाइन्छन्। धेरै जसो पर्यटकहरुको उद्देश्य भ्रमण नै रहेको हुन्छ भने केहीको अध्ययन, अवलोकनको पनि रहेको हुन्छ।

प्राचीन काल देखि नै संसारमा भ्रमणको प्रचलन चल्दै आएको पाइन्छ। त्यसै भ्रमणको अवसरमा नयाँ नयाँ ठाउँहरु पनि पत्ता लाग्छन् जस्तो कोलम्बसले आफ्नो भ्रमणको क्रममा अमेरिका पत्ता लगाएका हुन्। विभिन्न व्यक्ति आफ्नो भ्रमणको क्रममा कति र कहिलेकी धुव्रमा पुगे। भ्रमणले मानिसको ज्ञान बढाउनुका साथै त्यहाँको जनजीवनको बारेमा थाहा पाउन सकिन्छ। त्यसैले पर्यटन र पर्यटन व्यवसाय संचालनमा आएको हो। पहिलेको तुलनाको साथै आफ्नो देशलाई पनि केहि फाइदा पुऱ्याउने हिसाबले मानिसले पर्यटन व्यवसायको थालनी गरेका हुन्।

पर्यटन संसारमा एउटा मुख्य आम्दानीको खानी बनेको छ। पर्यटन व्यवसायबाट संसारका राष्ट्रहरुले धेरै आर्थिक उन्नति गरेको पाइन्छ। त्यसैकारण उनीहरु अझ पर्यटन व्यवसायलाई मजबुत बनाएर धेरै पर्यटक भित्र्याउने योजनामा रहेका छन्। विश्वमा सबै भन्दा धेरै पर्यटक भित्र्याउने देश फ्रान्स हो। यहाँ पर्यटकहरुलाई पर्याप्त सेवा सुविधाका साथै सुन्दर स्थलहरु पनि रहेका छन्। देशमा सुन्दर भएरै, हिमाल, पहाड, तालहरु, ऐतिहासिक, सांस्कृतिक कुराहरु मात्र पर्याप्त भएर मात्र हुँदैन त्यहाँ पर्यटकहरुका लागि सेवा, सुविधाको पनि आवश्यकता पर्छ।

पर्यटन व्यवसाय एक आर्थिक उन्नतिको साँचो भएकाले सानो देशमा पनि पर्यटन व्यवसाय बढाई देशको आर्थिक स्तर बढाउन सकिन्छ। नेपालमा सुन्दर, हरियाली वन, पहाड, हिमाल, ताल, झरना, धार्मिक स्थल, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक कुराहरु धेरै भएकाले यहाँ

पर्यटन व्यवसाय राम्रो हुन्छ। यी कुराहरूबाट आजैदेखि
भएर नेपालमा धेरैभन्दा धेरै पर्यटक आउने गर्दछन्।
धेरै धेरै पर्यटक भित्र्याउन नेपालले पर्यटकहरूलाई
विभिन्न सेवा सुविधाहरू पनि प्रदान गर्नु पर्ने हुन्छ। सेवा
सुविधा भए मात्र पर्यटकहरू धेरै आउने र धेरै
दिन बस्ने भएकाले देशलाई आर्थिक फाइदा पुग्छ।

नाम- निरुद्र चुपेदी
विद्यालय - त्रिवेणी मा.वि. धनकुटा

Page :
Date : / /

पर्यटन

8/10

पर्यटन भन्नाले बाहिर बाट आएका पाहुनाहरू
हुन। हाम्रो देशको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक
आदिको विकास हुनमा पनि पर्यटकहरू हाम्रो
गाउँ समाजमा आएका हुन्छन् यसै विचार गर्दा हामीले
पर्यटनलाई सम्मान गर्नु हाम्रो कर्तव्य हो। हाम्रो
हाम्रो गाउँ समाजमा पर्यटन आएको बेला हामी
ले [illegible] उनीहरूलाई [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] घुमाउनु पर्दछ
[illegible] [illegible] [illegible] पर्यटकलाई घुमाएर [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] हाम्रो समाजमा पर्यटकहरू
[illegible] र पनि पर्यटकहरू हाम्रो समाजमा [illegible]
ले विकास हुन्छ। देशको हाम्रो धर्म [illegible] हाम्रो
देशको [illegible] हाम्रो देशको प्रकृति [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] पर्यटकहरूलाई [illegible] - [illegible] [illegible]
र [illegible] - [illegible] पर्यटन [illegible] [illegible] हाम्रो देशको
विकास हुन्छ हाम्रो देशमा [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] हाम्रो देशमा [illegible] विकास [illegible]
[illegible] र [illegible] हाम्रो देशको विकासको लागि [illegible]
[illegible] आर्थिक रूपमा विकास [illegible] [illegible] र [illegible]
पर्यटन भन्नाले हाम्रो देश [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
पाहुना हुन हाम्रो देशको सम्मान गर्दै [illegible] र
[illegible] [illegible] र [illegible] [illegible] विकासको
लागि [illegible] पर्यटकलाई सम्मान गर्नु पर्दछ पर्यटन लाई
माया र सद्भाव राख्नौं।

नाम - सागर [illegible]
विद्यालय - श्री [illegible] मा.वि

पर्यटन - २/१०

कुनै पनि पर्यटक भन्नाले कुनै पनि ठाउँ वा ठाउँमा घुम्न
घुम्न जाने व्यक्तिलाई पर्यटक भनिन्छ। पर्यटन दुई
प्रकारका हुन्छन् जसमा आन्तरिक तथा बाहिरी पर्यटन
भन्नाले एक ठाउँ बाट अर्को ठाउँमा घुम्न जान सकिन्छ।
त्यसै पर्यटकका कुनै पनि राम्रो पर्यटन घुम्न जान्छ
पनि एक ठाउँ बाट अर्को ठाउँमा घुम्न जान्छ त्यसैले
हामीले पर्यटन कुनै पनि देश वा बाहिरी पनि घुम्न
जान सकिन्छ। पर्यटन कुनै पनि ठाउँ वर्षमा घुम्न
जान सकिन्छ। त्यसै पर्यटन घुम्न जाँदा किनकि हामीले
लिनुपर्छ ज्यादै। कुनै पनि ठाउँ वा कतै रहेको जगी त्यहाँ
त्यसै देशमा हामीले सहयोग गर्दै कुनै पनि विदेशी-
हरू पनि पर्यटन घुम्नको लागि आउने गर्दछन्। किनकि
हाम्रो नेपालमा विभिन्न किसिमका रमाइलो तथा हरियाली
ल्याउनको हो। त्यसै यो नेपाल हरियाली
पनि हुनाले विदेशीहरू पनि नेपालमा आउने गर्दछ
छन्। किनकि पर्यटन भन्नाले धनता [illegible]
बुझिन्छ।

नाम - नविन श्रेष्ठ
विद्यालय - दिप इङ्गलिस बोर्डिङ स्कुल

पर्यटन

~~आ~~ पर्यटन, अवलोकन, मनोरञ्जन, ~~आमाम~~ वा रमाइलोका लागि गरिने यात्रालाई पर्यटन भनिन्छ। हाम्रो देश नेपाल प्राकृतिक सौन्दर्यका आर्ति ~~आकर्षक~~ ~~किसि~~ धनी देश हो।

हाम्रो देशमा विभिन्न ~~धर्म~~ स्थान, रितिरिवाज परम्परा, इतिहास आकर्षण छन्। ~~हामि~~ proud of it. नेपालमा विश्वको सर्वभन्दा अग्लो हिमाल Mt. everest, ~~रहेको~~ छ लगायत अन्य हिमश्रृंखला रहेका छन् साथै हरियाली वनजङ्गल, नदिनाला तथा झरनाहरु रहेका छन्।

पर्यटनका लागि नेपाल एक अति उत्तम ठाउँ हो। पर्यटकहरु नेपालमा आई प्राकृतिक सौन्दर्य हेरेर आश्चर्य हुन्छन्। कोहि पर्यटक हाम्रो देशमा ~~घुम्न आउने गर्छन् भने~~ केही पर्यटकहरु trekking तथा हिमाल चढ्न र देशको ~~...~~ कला संस्कृति धर्म जान्न आउँछन्। भने कोहि पर्यटकहरु बिदाको समयमा आफ्नो मनोरञ्जन लिने गर्दछ।

पर्यटनले देशको आर्थिक विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दछ साथै यसबाट हामीले धेरै फाइदा लिन सक्छौं।

8/10

विदेशी पर्यटकहरुबाट हामीले विदेशी मुद्रा देशमा भित्र्याउन सकिन्छ जसले देश विकासमा सहयोग पुर्‍याउछ, साथै देशमा धेरै मानिसहरुले रोजगारि पाउन सक्छन्, यसले बेरोज-गारीको समस्यालाई निर्मुल पार्न मद्दत गर्दछ। (Tourist guide, hotels)

हामीले पर्यटकहरुबाट भाषा, संस्कृति सिक्न सकिन्छ। जस्तै - — —.

नाम - कल्पना श्रेष्ठ
विद्यालय - भाषा मा.वि. धनकुटा